

# Macht en onmacht van de Brugse schepenbank in de periode 1477-1490

Albert Janssens °

---

In 1972 merkte dr. Y. Vanden Berghe op dat er zich tot op dat ogenblik eigenlijk niet zoveel historici hebben toegelegd op de geschiedenis van de Brugse stadsinstellingen. In de 25 jaar die sindsdien verlopen zijn kan niet gezegd worden dat daarin een spectaculaire verbetering valt waar te nemen<sup>1</sup>.

Oorspronkelijk was voor deze bijdrage gepland een onderzoek in te stellen naar de verdeling van de schepenen volgens hun sociale herkomst. Dergelijke studies zijn reeds eerder gebeurd maar niet voor de periode tussen 1477 en 1490<sup>2</sup>. Dit is een mooi afgeronde periode die in 1477 begint met de troonsbestijging van Maria van Bourgondië in bijzonder woelige omstandigheden, waardoor de hertogin gedwongen wordt, ook op het vlak van de schepenbank belangrijke toegevingen te doen. Eigenlijk zijn deze troebelen slechts het startpunt en duurt de conflictsituatie quasi ononderbroken voort tot einde 1490 (de vrede van Damme) vooraleer de vorst, in casu, Maximiliaan van Oostenrijk, de stad opnieuw volledig onder controle heeft.

Breukmomenten leggen de aan gang zijnde veranderingen beter bloot dan een langzaam voortkabbellende evolutie. De behandelde periode kent meerdere dergelijke breukmomenten en leek daarom geschikt om vast te stellen, of en in welke mate er "democratische" tendenzen aanwezig waren in het bestuur van de stad. De ietwat eenvoudige en overgesimplifieerde opvatting als zouden de schepenen, dé bestuurders van de stad zijn die de stedelijke wetten vastlegden, de te voeren politiek met de vorst bepaalden en daarboven op dan nog het rechterlijk apparaat vormden, leek dit allemaal nogal gemakkelijk te maken. Het zou er alleen op aankomen de schepenen sociaal te identificeren en daarna vast te stellen hoe groot het aandeel was van de "lagere" sociale lagen in het schepenambt, om zicht

° Pijpeweg 86, 8310 Brugge.

1 Vanden Berghe Y. : Jacobijnen en traditionalisten. De reacties van de Bruggelingen in de revolutietijd (1780-1794). *Pro Civitate*. Historische uitgaven, reeks in-8°, nr 32, 1972, p.3. De meeste publicaties over de laatste 25 jaar kunnen het gemakkelijkst opgespoord worden via de lopende bibliografie in de *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*

2 Zie o.m. Mertens J. : De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal gebied (XIVde eeuw). In *Wetenschappelijke Tijdingen*, 21ste jg., p. 451 e.v.

te krijgen op eventuele machtsverschuivingen, al dan niet in democratische zin. Zo eenvoudig was het natuurlijk niet.

Om te beginnen werd vanaf het eerste moment van onze periode door een privilege, precies vastgelegd hoeveel ambachtslui in het schepencollege moesten zetelen. Hiermee leek het onderzoek reeds voorbij. De vraag was beantwoord. Maar is de macht van de schepenbank wel zo algemeen omvattend als algemeen wordt aangenomen? Daarom hebben we onze strategie veranderd en zijn we een onderzoek gestart naar de aard van de bestuursbevoegdheid van de schepenbank en hebben we via die omweg toch nog een antwoord gekregen op onze oorspronkelijke vraag nl. hoe democratisch wordt Brugge bestuurd in de periode 1477-1490?

In de bewuste periode zijn een aantal scharnierpunten aan te wijzen die de aanstelling van de schepenen en de aard van de samenstelling van de schepenbank in deze of gene richting hebben beïnvloed<sup>3</sup>.

Daar is vooreerst de revolte bij het aantreden van Maria van Bourgondië van februari tot mei 1477<sup>4</sup>. Wanneer Maria van Bourgondië op 5 april 1477, paaszaterdag, als nieuwe vorstin haar blijde intrede houdt in Brugge is dit voor de Bruggelingen werkelijk een heuglijke gebeurtenis. De stad kijkt dan ook niet op een inspanning om het geheel te laten uitgroeien tot een pronkerige en lusterrijke happening<sup>5</sup>. De kostennota voor de blijde inkomst, door de stad betaald, liep op tot 110 £ 3 s 7 d ob gr of ongeveer het equivalent van 9 à 10 jaarlonen van een meester-ambachtsman<sup>6</sup>. Maria van Bourgondië komt natuurlijk naar Brugge om als nieuwe soeverein van Vlaanderen de eed van trouw van de bevolking te ontvangen

3 Voor een overzicht van het conflict tussen Maximiliaan van Oostenrijk en de Drie Leden van Vlaanderen zie Blockmans W.P. : Autocratie ou polyarchie ? in : Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, dl. 140 jg 1974, p. 257-368.

4 Deze opstand tegen het Bourgondisch gezag werd in de geschiedschrijving traditioneel als een eindpunt aanvaard. Blockmans W.P. : Breuk of continuïteit ? De Vlaamse privilegiën van 1477 in het licht van het staatsvormingsproces. p. 95-123. in : Standen en Landen, dl 80, 1985., vindt het belang dat aan die revolte geschonken werd overdreven.

5 Stadsarchief Brugge (SAB), stadsrekening 1476-1477 f 129-rv. Zie ook : Despars N. : Chronique van den lande ende gracscepe van Vlaenderen (405-1492), uitg. De Jonghe J., 2de uitg., deel 4, Brugge, 1842, p.129.

6 SAB, nr 285 register van openbare werken 1476-77.

f 2v. Willem van der Piet de metser krijgt samen met zijn diender 18 gr per dag.

Ook Roelins de metser met een diender krijgt 18 gr per dag.

Een werknemer (handcnapen) ontvangt 6 gr per dag.

Een werknemer (om tegels te hakken) ontvangt 5 gr per dag.

f 11 v. twee meester-wielwerkers verdienen 10 gr per dag.

f 13 v. 16 delvers en arbeiders worden 6 gr per dag betaald.

f 15 v. 10 meester-timmerlieden ontvangen 10 gr per dag.

maar ook om zelf de bestaande privileges te bevestigen. De Bruggelingen kijken met extra spanning uit naar de komst van Maria omdat ze bij diezelfde gelegenheid een nieuw privilege zal inzweren, privilege dat de Bruggelingen kort daarvoor, onder druk, bekomen hadden.

Het plotse en onverwachte overlijden van hertog Karel de Stoute tijdens het beleg voor Nancy op 5 januari 1477 had het Bourgondische rijk in een bestaanscrisis gestort. Karel werd opgevolgd door zijn dochter Maria van Bourgondië die op dat ogenblik nog net geen twintig jaar was (geboren op 13 februari 1457).

Reeds op 16 januari 1477 komen de Staten en de Leden van Vlaanderen op verzoek van de nieuwe hertogin samen te Gent<sup>7</sup>. In een emotionele zitting deelt Maria het droeve nieuws mee dat haar vader gesneuvelde is. Daarop beloven de afgevaardigden van Vlaanderen plechtig, meerdere met tranen in de ogen, Maria van Bourgondië als hun enige en wettige vorstin te erkennen<sup>8</sup>. Dat is zeker een opsteker voor Maria, want onmiddellijk nadat het overlijden van Karel de Stoute bekend werd, was de Franse koning het hertogdom Bourgondië en het graafschap Picardië binnen gevallen omdat dit volgens hem mannelijke lenen waren die dus niet door een vrouw konden geërfd worden<sup>9</sup>.

Met de dood van Karel de Stoute komt er ook een tijdelijk einde aan het voortdurende streven naar centralisatie van de Bourgondische hertogen. De nood, de zwakte en de hulpeloosheid van de nieuwe hertogin doen de sluimerende ontevredenheid in de Vlaamse steden omwille van het machtsmisbruik en de corruptie van de Bourgondische ambtenaren, omslaan in daadwerkelijk verzet.

f 16 r. 3 meester-timmerlieden krijgen 10 gr per dag en hun "handcnapen" ontvangen 5 gr per dag.

f 21 r. 4 smeden met elk een helper verdienen 18 gr daags.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit een ganse reeks. In het jaar 1476-77, dus in hetzelfde jaar als de blijde inkomst, verdienen de meester-bouwwerkers tussen 10 en 12 d gr per dag. De knapen of werknemers 5 of 6 gr daags. Als we een werkjaar van 250 à 300 werkdagen als maximaal beschouwen dan betekent een bedrag van 110 £ 3 s 7d ob gr het loon van ongeveer 9 à 10 werkjaren van een meester uit het bouwvak en het dubbele voor een werknemer. Zie ook : Scholliers E. : Lonen te Brugge en in het Brugse Vrije (XVe-XVIIIe eeuw) p.94-95 in : Verlinden e.a. : Dokumenten voor de Geschiedenis van Prijzen en Lonen in Vlaanderen en Brabant, dl. II A, Brugge, 1965.

7 SAB, stadsrek. 1476-77 f 48v.

8 Prevenier W. en Blockmans W. : De Bourgondische Nederlanden, Mercatorfonds, Antwerpen, 1983, p.198.

9 Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section première. Inventaire des chartes. Ie série XIIIe-XVe siècles, Brugge, 1871-1885, deel 6, p. 154.

De stad Gent was het eerst in verzet gekomen en had van de nieuwe hertogin een aantal toegevingen losgeweekt<sup>10</sup>.

In Brugge is de reactie voorzichtiger, meer gematigd en komt ook veel trager op gang.

Zou dit iets te maken kunnen hebben met menigvuldige getuigenissen van mensen die beweren dat Karel de Stoute nog in leven is?<sup>11</sup> In ieder geval stuurt de stad op 17 januari d.w.z. de dag nadat de dood van Karel de Stoute officieel werd meegedeeld, een boodschapper heel de weg naar Namen, Marche-en-Famenne, Bastenaken tot in Luxemburg-stad, om meer informatie in te winnen. Hij is 25 dagen onderweg. De boodschapper en dus ook zijn informatie, komt pas op 10 februari terug<sup>12</sup>. In die tussenliggende tijd bereidt de stad zich als een loyale onderdaan van de Bourgondiërs voor op de komende oorlog met Frankrijk. Laten we ook niet uit het oog verliezen dat in februari 1477 de stad nog altijd bestuurd wordt door de schepensbank die werd aangesteld in september 1476 door Karel de Stoute, en die dus bestaat uit fervente aanhangers van het Bourgondische gezag.

Het succes door de Gentenaars behaald werkt blijkbaar inspirerend, want op 24 februari vragen ook de Brugse ambachten en neringen aan de burgemeester en schepenen om samen alle privileges van de stad door te lezen om te zien of ze wel nageleefd worden zoals het hoort en om waar nodig aanpassingen aan te brengen<sup>13</sup>. De burgemeester van schepenen weigert categorisch in te gaan op de eis van de poorterij en de ambachten. Deze weigering is het startsein voor het echte verzet. De burgemeester heeft de ontevredenheid in de rangen van de ambachten en neringen zwaar onderschat, want in plaats van zijn bevel op te volgen, grijpen zij op 24 februari naar de wapens. Zij stellen zich in slagorde op de Grote Markt op. Een dergelijke spontane mobilisatie is niet alleen gericht tegen de burgemeester, maar gaat ook in tegen het gezag van de soeverein<sup>14</sup>.

Via bemiddeling van de burgemeester van de Courpse, stemmen de schepenen uiteindelijk in om de privileges te controleren. De privi-

10 Blockmans W.P. : 1477. Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Boergondië voor de Nederlanden. In : *Standen en Landen*, nr 80, 1985. *Passim*.

11 Molinet J. : *Chroniques (1474-1506)*, uitg. G. Doutrepont en O. Jodogne, 3 dln., Brussel, 1935-1937, Académie royale de Belgique. dl 1, p.214.

12 SAB, stadsrek. 1476-77 f 48v.

13 SAB, stadsrek. 1476-77 f 49v. De privileges zitten weggesloten in een versterkte kist in de halletoren. Die kist kan niet opengemaakt worden zonder de medewerking van de burgemeester en schepenen. Zie ook De Stoop P. : *Particularités sur les corporations et métiers de Bruges*. In : *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis (HGG)*, jg 1843, p. 134.

14 Custis C. : *Jaerboecken der stad Brugghe*, tweede uitgave, 2 dln., Brugge, 1765. p.2. Hij plaatst de hierboven beschreven gebeurtenissen op 24 februari. Een andere

leges worden daarop, gedurende drie dagen, luidop in de halle voorgelezen, in aanwezigheid van de schepenen, de hoofdmannen, en dekens<sup>15</sup>. Zoals kon verwacht worden vond men dat de bestaande privileges moesten aangepast worden. In essentie komt het hierop neer : Brugge wil van de hertogin opnieuw zeggenschap verkrijgen over zijn hinterland en daarom moet het Brugse Vrije ophouden als zelfstandig lid van Vlaanderen te bestaan en ook eist men een strakke reglementering bij het aanstellen van de schepenen. De schepenbank moet in de toekomst samengesteld worden uit een vast aantal schepenen uit de poorterie en de ambachten<sup>16</sup>.

Na nog enkele achterhoede schermutselingen van de kant van de vorstin, worden de eisen van de Bruggelingen volledig ingewilligd en in een privilege vastgelegd<sup>17</sup>. Hiermee is slechts een deel van de onvrede weggenomen. In een tweede fase wordt afgerekend met de burgemeesters en tesoriers die zich tijdens de laatste vijf jaren van de regering van Karel de Stoute, misbruik makend van de Bourgondische bescherming, schaamteloos stadsgelden hadden toegeëigend.

verhalende bron voor die periode nl. Het boek van al 't gene datter gheschiedt is binnen Brugghe, sichtent jaer 1477, 14 februari tot 1491, uitgegeven door C. C., Gent, 1859, laat op p. 1. hetzelfde gebeuren op 14 februari. Despars N., : Chronijcke., dl IV., p.123. geeft geen preciese datering. Op 24 februari zendt de stad een boodschapper naar de hertogin met de vraag een kapitein en een schout aan te stellen. (SAB, stadsrek. 1476-77 f 50v) Dit zijn de twee functies bij uitstek bevoegd om de orde te handhaven. Op 25 en 26 februari laat de stad rechtstreeks aan Lodewijk van Gruuthuuse, die op dat ogenblik samen met de hertogin in Gent verblijft, en kapitein van de stad is, vragen om naar Brugge te komen. (SAB, stadsrek. 1476-77 f 50v) Als reeds op 14 februari de toestand uit de hand aan het lopen was, zou men dan wachten tot 24 februari om hulp te vragen aan de hertogin, hulp die dan plots heel dringend wordt ? De juiste datum is wel degelijk 24 februari .

15 SAB, stadsrek. 1476-77 f 126v.

16 SAB, politieke oorkonden nr 1144. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl VI, p.130. De 9 zwaardekens met hun onderdekens en samen met de 6 hoofdmannen hebben nog een aantal punten naar voren geschoven die zij willen verkrijgen hetzij van de wet van Brugge als het kan en anders via een privilege van de vorstin als het moet. Die oorkonde is niet gedateerd. Er wordt in verwezen naar de vernieuwing van de Gentse stadsmagistraat volgens hun nieuw privilege en dit is gebeurd op 18 februari. De klachten zijn natuurlijk opgesteld voor Maria van Bourgondië haar blijde intrede doet in Brugge op 5 april. De ambachten lopen te Brugge te wapen op 24 februari. De tijd om de schepenen te overtuigen inderdaad de privileges na te lezen en het lezen zelf dat drie dagen duurde, brengt de datum al op 28 februari of 1 maart. Op 7 maart vernietigt de heer van Gruuthuuse in naam van de hertogin de vrede van Atrecht m.a.w. op 7 maart gaat de overheid reeds in op een belangrijke eis gesteld in het charter. (Despars N. : Chronijcke., dl IV., p.124.) De redactie van de oorkonde ligt dus tussen 1 en 7 maart 1477.

17 Op 9 april 1477 geeft Maria van Bourgondië aan de Bruggelingen een geschreven bevestiging van de afschaffing van het Vrije als Vierde Lid van Vlaanderen. (SAB, politieke oorkonde nr 1153.) Op 21 april worden dan de volledige privileges aan de stad Brugge toegekend. (SAB, politieke oorkonden nr 1155.)

Nadat Maria van Bourgondië op 25 april 1477 de stad weer verlaten had, begint Brugge als een trouwe en voldane onderdaan te mobiliseren om te velde te trekken tegen de oprukkende Fransen<sup>18</sup>. Het gros van het Brugse leger, bestaande uit de gemobiliseerde poortერი en ambachten komt zich op 16 mei zoals gebruikelijk opstellen op de Grote Markt, ieder op zijn eigen plaats en onder de eigen ontplooi-de banier. En dan loopt het weer fout. Zij willen de Grote Markt niet verlaten om te velde te trekken totdat de ex-burgemeesters en tresoriers die op 26 maart waren gevangen genomen omdat ze met hun vingers in de stadskas gezeten hadden, maar nadien stilletjes weer vrijgelaten waren, zouden berecht zijn.

De ganse rel die eind februari gestart was, krijgt tussen 16 en 20 mei een dramatische ontknoping. De ex-burgemeester Jan Barbezaen wordt op de Grote Markt, waar de gemobiliseerde poorters en ambachtslieden aanwezig zijn, onthoofd. Drie andere ex-burgemeesters worden publiekelijk gefolterd en tot zware en vernederende straffen veroordeeld. De overige ex-burgemeesters en tresoriers blijven gevangen tot na hun vonnis<sup>19</sup>.

Een tweede breukmoment ontstaat wanneer Maria van Bourgondië op 27 maart 1482 plots overlijdt. Nu stelt zich immers het probleem van de opvolging. De erfopvolger is minderjarig en wie zal het regentschap uitoefenen? Maximiliaan van Oostenrijk eist dit regentschap als vader van de minderjarige troonopvolger voor zichzelf op. De Vlaamse steden daarentegen verkiezen de oprichting van een regentschapsraad bestaande uit enkele vooraanstaande edelen met daarbij natuurlijk inspraak voor zichzelf. Vanaf dat ogenblik onstaat tussen de stad en Maximiliaan van Oostenrijk een slepend, met de wapens uitgevochten conflict dat in juni 1485 in het voordeel van de aartshertog beslist wordt.

Opnieuw wisselen de bevoegdheden. Vanaf einde juni 1485 maakt Maximiliaan van Oostenrijk, nu als voogd voor zijn minderjarige zoon en regent van Vlaanderen, van zijn militaire overwinning gebruik om de privileges afgedwongen door de Bruggelingen in 1477 terug te schroeven. Hij was daar eigenlijk reeds voorzichtig mee gestart vanaf omstreeks 1480, maar de dood van Maria van Bourgondië had dit initiatief voortijdig onderbroken<sup>20</sup>. Nu gaat hij voluit door. Het Vrije wordt opnieuw Vierde Lid van Vlaanderen (15

18 SAB, stadsrek. 1476-77 f 54v.

19 Despars N. : Chronijcke., dl. IV, p.126-127. en p.138-139. Zie ook : Dits die excellentie cronieke van Vlaenderen, uitgegeven door De Smet A., Antwerpen, 1531. f 185 v-186r. Het boeck., p.2.

20 Zie verder onder : Het schepenambt een onzekere en riskante bezigheid.

oktober 1485)<sup>21</sup>. Op 2 februari 1488 heft Maximiliaan ook de beperkingen op die door het privilege van 1477 opgelegd zijn in verband met de samenstelling van de schepenbank<sup>22</sup>. Voortaan zal hij zich bij de aanstelling van de schepenen volledig ongebonden kunnen opstellen. En in het charter staat letterlijk te lezen dat hij zich zal bedienen van het systeem " ... gheuseert toten overlijden van wijlen onsen lieven heere ende vader hertoghe Kaerle salegher ghedachten." En ook de schepenen en andere gezagsdragers, aangesteld tussen 30 juni 1485 en 2 september 1487 inbegrepen, hervallen met een schaamteloze arrogantie, in de misbruiken van hun voorgangers uit de tijd van Karel de Stoute<sup>23</sup>.

De tegenstelling tussen Maximiliaan en de stad bereikt zijn absoluut hoogtepunt in de gevangenneming door de Bruggelingen van Maximiliaan begin februari 1488. De revolte naar aanleiding van de gevangenneming van Maximiliaan werd uitvoerig beschreven door R. Wellens<sup>24</sup>.

In mei 1488 hadden de opstandelingen binnen de stad hun voor naamste doeleinden bereikt en kwam het tot een overeenkomst en een vrede tussen de Bruggelingen en Maximiliaan. Na zijn vrijlating breekt Maximiliaan de overeenkomst en met de kracht van de wapens kan hij de stad voor eens en, zoals zou blijken, voor altijd als te duchten tegenstander uitschakelen.

## **De aanstelling van de schepenen.**

De soeverein behoudt zich het recht voor om het stadsbestuur van de stad Brugge, gemeenzaam de wet genoemd, jaarlijks te vernieuwen<sup>25</sup>.

21 Rijksarchief Brugge (RAB), Vrije, charter nr 550. Zie ook : Blockmans W.P. : De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506), Brussel, 1978, p. 133.

22 SAB, politieke oorkonde nr 1228. Zie ook : Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p. 287.

23 Na de wetsvernieuwing van 12 februari 1488 door de opstandelingen worden degenen die in de voorafgaande jaren schepen geweest waren gearresteerd omwille van financiële onregelmatigheden.

24 Wellens R. : La révolte brugeoise de 1488, in HGG deel 102, jg 1965, p.5-52. De auteur benadert de problematiek voornamelijk vanuit het grotere kader van de strijd van de Drie leden van Vlaanderen met Maximiliaan en gaat grotendeels voorbij aan de interne, specifieke moeilijkheden binnen Brugge. Zo maakt hij geen gewag van de herroepen realisaties uit het privilege van 1477, die zoals wij verder zullen aantonen voor een deel van de stadsbevolking wel degelijk een belangrijk element van verzet waren.

25 SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501 f 77r. "Van nood zij te vermaken de wet van onser voorseide stede van Brugghe twelke vernieuwen ende veranderen ons toebe-

Dit voorrecht waar de hertogin zich op beroept gaat al terug tot 1241 wanneer door graaf Thomas en gravin Joanna de jaarlijkse vernieuwing van de schepenbank werd ingesteld<sup>26</sup>.

Normaal wordt de wet veranderd op 2 september, maar in de door ons behandelde periode komen door omstandigheden bijna evenveel andere data voor<sup>27</sup>.

Een enkele keer niet te na gesproken is de soeverein niet persoonlijk aanwezig bij de wetsvernieuwing<sup>28</sup>.

Om dit stadsbestuur te veranderen wil het gebruik dat de vorst vier commissarissen voor een onbepaalde tijd aanduidt die in zijn naam naar Brugge komen<sup>29</sup>.

In de regeringstijd van Karel de Stoute kiest de hertog zijn vier commissarissen uit de hofkringen. Zo is bijvoorbeeld een vaste 'klant' voor de functie van commissaris de heer van Humbercourt, luitenant-generaal voor het gebied van Luik en Looz en gouverneur-generaal van Namen en ook kamerheer van de hertog, verder wordt ook regelmatig meester Symon de Lescluse de lijfarts van de hertog met de functie van commissaris belast. Om de tekst niet extra te belasten met namen zullen we het bij die twee voorbeelden houden om te illustreren dat de commissarissen onder het bewind van Karel de Stoute uit zijn onmiddellijke omgeving komen<sup>30</sup>.

De vier commissarissen krijgen de opdracht om persoonlijk naar Brugge te gaan om het bestuur daar te vernieuwen. Dit lijkt voor de betreffende heren zeker niet een baantje te zijn waar ze voor staan te dringen, getuige het feit dat de commissarissen zich om zo te zeggen vrijwel systematisch laten vervangen, meestal door edelen uit hun eigen omgeving die dan wel het voordeel hebben dat ze beter met de

hoort ter causen van onser hoocheit ende heerlichheit." Zie ook Blockmans W.P. m.m.v. Strubbe E.I. : Het privilege voor Vlaanderen. *Standen en Landen* dl 80, p. 130.

26 Gilliodts-Van Severen L. : *Inventaire, table analytique* p. 261. Zie ook Mertens J. : De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal gebied (XIVde eeuw). In *Wetenschappelijke Tijdingen*. 21ste jg., p. 453.

27 Voorbeeld : op 17 april 1477 na de plechtige inhuldiging van Maria van Bourgondië. Op 19 april 1482 na het overlijden van Maria van Bourgondië, op 30 juni 1485 na de aanstelling van Maximiliaan van Oostenrijk tot regent over Vlaanderen, op 12 februari 1488 na de gevangenneming van Maximiliaan door de Bruggelingen en die lijst is niet uitputtend.

28 SAB, wetsvern., f 148v. Maximiliaan van Oostenrijk verandert op 30 juni 1485 persoonlijk het stadsbestuur nadat hij het verzet tegen zijn heerschappij had onderdrukt.

29 Volgens Joosen H.- Quicke F. : *Monarchale instellingen en reactie in Vlaanderen*, in *Geschiedenis van Vlaanderen*, deel III, Brussel, 1938 p. 245. zou te Brugge en te Oudenaarde de vorstelijke commissarissen voor het eerst de wet vernieuwd hebben in 1387.

30 SAB, wetsvern., f 25r, f 33r, f 41v-42r.

toestand in Brugge bekend zijn. Zo zien we bijvoorbeeld dat de heer de Humbercourt zich enkele malen laat vervangen door Jan de Baenst, heer van Sint Joris een edelman en vooraanstaand poorter van Brugge. De lijfarts van de hertog laat zich in 1472 vervangen door ridder Joos van Varsenare, die zelf op een bepaald ogenblik burgemeester van Brugge wordt. Ook meester Antoon Haneron proost van Sint-Donaas in Brugge fungeert in 1474 als vervangcommissaris<sup>31</sup>. Vermits de commissarissen door de stadskas 100 £ parisis krijgen uitbetaald voor de vernieuwing van de wet, mogen we aannemen dat de oorspronkelijk aangestelde commissarissen hun mandaat doorverkopen<sup>32</sup>.

Onder het bewind van Maria van Bourgondië, en na haar dood, in de perioden van kleinere of grotere strubbelingen met Maximiliaan van Oostenrijk worden de commissarissen aangeduid en te geleger tijd weer vervangen, parallel met de bevoegdheidsconflicten die zich afspelen. De aanstelling van de commissarissen en hun aanpak van de opdracht verliep niet altijd helemaal volgens de verwachtingen. Daarom werd in het algemeen privilege voor Vlaanderen een aantal artikels opgenomen die de ergste misbruiken moesten uitroeien<sup>33</sup>. Zo moeten de commissarissen voortaan geboren Vlamingen zijn en Vlaams spreken en begrijpen. We mogen inderdaad aannemen dat in de hofhouding van Karel de Stoute, die zelf geen Vlaams kende, een aantal edelen fungeerden die evenzeer Vlaams onkundig waren. De commissarissen kwamen uit die entourage. De commissarissen door Karel de Stoute aangesteld geven in heel wat gevallen, er zijn er zelfs die dit systematisch doen, hun mandaat door aan anderen. Waarschijnlijk zal dit in de corrupte sfeer van die tijd, niet zonder tegenprestatie gebeurd zijn<sup>34</sup>. Daarom stipuleert het nieuwe privilege in 1477 dat de commissarissen eveneens plechtig moeten zweren dat zij de commissie niet door beloften noch door omkoping verkregen hebben. Natuurlijk moeten de commissarissen ook nog eens zweren dat ze zich bij de uitoefening van hun mandaat niet hebben laten omkopen.

31 SAB, wetsvern., f 41r-42v; f 51v-51bis r.

32 SAB, stadsrek. 1485-86 f 156r. Zie ook : Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire, dl VI, p.263. Zie ook RAB, Aanwinsten I, nr 3925.

33 Blockmans W.P. m.m.v. Strubbe E.I. : Het privilege voor Vlaanderen. Standen en Landen, deel 80, p. 130. Zie ook HGG, deel I jg 1839 p.45-69 van 8/2/1477 n.s.

34 Zie in dit verband : Derville A. : Les pots-de-vin dans le dernier tiers du XVe siècle (d'après les comptes de Lille et de Saint-Omer) p. 449-471. In : Standen en Landen, deel 80.

Van de commissarissen wordt verwacht dat zij op 1 september in Brugge aankomen waar hen een feestmaaltijd wordt aangeboden door het stadsbestuur<sup>35</sup>.

De dag daarop, op 2 september, wordt 's morgens van zeven tot acht uur, de zegeklok geluid om de bijeenkomst op het stadhuis van de commissarissen met de uittredende magistraat aan de bevolking bekend te maken. Om tien uur trekt de voltallige groep, opnieuw onder klokgelui en in processie naar de kerk van Sint-Donaas op de Burg om een plechtige mis van de Heilige Geest bij te wonen. Na de mis gaan ze met zijn allen terug naar het stadhuis en worden de zittende magistraten van hun ambt en eed ontheven. Met dien verstand dat van hen wordt verwacht dat ze 's anderendaags de rekening van hun afgelopen ambtsjaar zullen afsluiten en ter controle aan de baljuw voorleggen<sup>36</sup>.

Hierop gaan de commissarissen over tot de aanstelling van de nieuwe stadsmagistraat. De namen zijn genoteerd op een briefje en worden doorgegeven aan een klerk, die ze met duidelijk hoorbare en verstaanbare stem voorleest.

De commissarissen van de hertogin duiden dus in naam van de soeverein de dertien schepenen aan. Hier rijst onmiddellijk de vraag : "Hoe vullen de commissarissen concreet de namen van de schepenen in ?"

Het is weinig waarschijnlijk dat de hertogin en haar onmiddellijke entourage, die eerder sporadisch in Brugge verblijven, zo goed op de hoogte zouden zijn van de interne verhoudingen in de stad dat zijzelf de namen voor de schepenenambten zouden kunnen invullen.

Nadat op 19 april 1477 de namen van de nieuwe schepenen, volgens oud gebruik, door de commissarissen in bijzijn van het volk luidop waren voorgelezen, kwamen de nieuwe schepenen eveneens volgens een oud gebruik samen in de schepenkamer om in besloten zitting uit hun midden de burgemeester van schepenen te kiezen. Toen bleek echter dat één van de nieuw aangestelde schepenen nl. Jan Haeuwe in Gent was<sup>37</sup>. De schepenen moesten de rest van de dag en de daaropvolgende nacht in afzondering blijven in de schepenkamer en konden pas de dag nadien, wanneer Jan Haeuwe in allerijl uit Gent was teruggebracht de burgemeester kiezen<sup>38</sup>. Dit kleine voorval maakt duidelijk dat er geen persoonlijke sollicitatie naar het ambt van schepenen plaatsvond. Men kan zich inderdaad moeilijk voorstel-

35 De Damhouder J. : Van de Grootdadigheyd der Breed-Vermaerde Regeringhe van de Stadt Brugge, Amsterdam 1684.p.479.

36 De Damhouder J. : Van de Grootdadigheyd., p.480-481.

37 SAB, stadsrek.1476-77 f 54r.

38 SAB, wetsvern., f 78r.

len dat Jan Haeuwe zichzelf als kandidaat-schepen zou hebben voorgesteld en op het ogenblik dat de publieke afkondiging plaatsgrijpt uit de stad zou vertrokken zijn.

De dag nadat de schepenen door de commissarissen van de hertogin aangesteld zijn, dus op 20 april 1477, en terwijl ze nog altijd wachten op Jan Haeuwe om een burgemeester van schepenen te kiezen, komen de hoofdmannen van de poorters en de dekens van de ambachten samen, om een probleem dat gerezen is bij de schepenskeuze te bespreken.

Er zijn namelijk drie personen schepen gemaakt die dit ook al waren in het aftredend college. Door een privilege uit de tijd van Jan zonder Vrees wordt dit uitdrukkelijk verboden. Na een ambtstermijn moet een schepen een jaar "wepele gaan" zoals dat heet, d.w.z. een volledig jaar mag hij geen schepen zijn. Het zijn de drie personen in kwestie die dit zelf aan de hoofdmannen en dekens signaleren. De hoofdmannen en dekens delen hun bezwaren mee aan de commissarissen met het verzoek om die personen te ontslaan van hun eed en drie nieuwe schepenen uit hetzelfde lid aan te duiden. Wat dan ook gebeurt<sup>39</sup>.

Hier zien we dus een bevestiging van wat met het vorige voorbeeld werd aangetoond nl. dat de aangeduide schepenen zichzelf niet als kandidaat voorstellen. Diegene of diegenen die uiteindelijk de schepenskeuze maken zijn niet of in elk geval niet goed op de hoogte van de privileges van de stad, en/of ze kennen de antecedenten van de verkozenenen niet zo best en maken daardoor elementaire fouten. Het hierboven beschrevene is geen uniek voorval. Zo moeten de commissarissen op 2 september 1486 de aangeduide schepen Joos van Cudseghem van zijn eed ontslaan omdat hij evenmin voldoet aan de voorwaarden. Hij is namelijk buiten het graafschap Vlaanderen geboren en geboren Vlaming zijn is noodzakelijk om schepen te kunnen zijn<sup>40</sup>. Dat wisten diegenen die de schepenen aanduiden dus niet.

Bij de aanstelling van de schepenen op 2 september 1487 wordt Joos Damhouder als schepen van zijn eed ontslagen omdat Jan de Boot ook schepen is en tussen beide mannen bestaat een te nauwe familierelatie. Ze zijn namelijk schoonbroers, wat een beletsel is om samen schepen te mogen zijn<sup>41</sup>. Diegene die de schepenen aanstelde kende de familieband niet of kende de reglementen terzake niet.

Op 9 december 1490 wordt de aanstelling van Jan van Sasseghe tot

39 SAB, wetsvern., f 78r-78v.

40 SAB, wetsvern., f 157r.

41 SAB, wetsvern., f 165v.

schepen gewraakt omdat de genoemde Jan tollenaar is en dat de beide functies niet mogen gecumuleerd worden<sup>42</sup>. We moeten aannemen dat diegene die Jan tot schepen heeft aangesteld niet op de hoogte was van zijn tollenaarschap.

Wanneer we al die voorbeelden samen nemen en gaan uitzoeken wie nu daadwerkelijk de schepenlijsten concreet van namen voorziet, dan kunnen we een aantal instanties met zekerheid uitschakelen. De hertogin zelf of haar commissarissen komen niet in aanmerking omdat zij te ver van de Brugse leefwereld afstaan. De hertogin kan waarschijnlijk niet eens dertien namen van Bruggelingen opnoemen, laat staan dat ze dan nog zouden voldoen aan de specifieke eisen door het privilege gesteld. En hetzelfde geldt eigenlijk ook in heelwat gevallen voor de commissarissen. De commissarissen moeten dan wel Vlamingen zijn, maar zijn daarom nog geen Bruggeling. En als dat dan toch een enkele keer het geval is, zoals bij Jan van Nieuwenhove filius Clais dan is dit voorbeeld eerder een tegenaanwijzing dan een bevestiging. Jan van Nieuwenhove heeft als commissaris gezworen dat hij zich op geen enkele wijze zal laten beïnvloeden of omkopen. In een periode dat de stad zeer sterk de naleving van de privileges beklemtoont, wordt Jan van Nieuwenhove filius Clais zelf tot schepen aangeduid en trouwens door zijn medeschepenen tot burgemeester verkozen<sup>43</sup>. Zou hij zichzelf aangeduid hebben?<sup>44</sup>

Een andere mogelijkheid zou zijn dat de hoofdmannen en dekens van de ambachten, lid per lid, hun kandidaten voordragen. Dit stuit echter op de vele fouten en tegenstrijdigheden met de bestaande pri-

42 SAB, wetsvern., f 185r.

43 SAB, handschriften nr 6, commissaris op 2 september 1482 en SAB, wetsvern., f 124r.

44 In de periode die wij behandelen zijn er drie verschillende personen met de naam Jan van Nieuwenhove. Dit heeft bij diverse auteurs voor nogal wat verwarring en vergissingen gezorgd. De tijdgenoten zelf die natuurlijk ook met dit probleem geconfronteerd werden hebben het ons in veel gevallen gemakkelijk gemaakt. De ene Jan van Nieuwenhove is de zoon van Clais en wordt in 1479 door Maximiliaan van Oostenrijk tot ridder geslagen. Hij wordt ofwel als Jan van Nieuwenhove f Clais ofwel sinds 1479 als ridder of als mer Jan van Nieuwenhove al dan niet met de naam van zijn vader erbij genoemd. Hij is een nogal bepalende persoon in zijn tijd. We zijn van plan binnen afzienbare tijd een biografische bijdrage over die Jan van Nieuwenhove te brengen. De tweede is Jan van Nieuwenhove filius Michiel die op een bepaald ogenblik ook watergraaf is. Hij is een vurig aanhanger van Maximiliaan en wordt door de opstandige Bruggelingen in 1488 terechtgesteld. Er is nog een derde Jan van Nieuwenhove die meestal zonder verdere identificatie voorkomt. We hebben hier te maken met Jan van Nieuwenhove filius Jan of ook wel eens in de bronnen vermeld als de oude. Het is vooral onze derde Jan die voor moeilijkheden zorgt. We zijn dus erg attent geweest en hebben onweerlegbaar kunnen vaststellen dat in bv. 1482 de burgemeester van schepenen én één van de commissarissen wel degelijk één en dezelfde persoon is, nl. mer Jan van Nieuwenhove de ridder.

vileges en de gebrekkige kennis van de familiale- en/of beroepssituatie van een aantal kandidaten. Het zou inderdaad potsierlijk zijn dat de hoofdmannen en dekens de ene dag een kandidaat voordragen en hem een dag later weer laten afzetten.

We weten nu zo ongeveer wie geen bepalende rol spelen bij de keuze van de schepenen, maar wie dan wel?

Volgens onze mening wijst alles in de richting van de baljuw. De baljuw geeft de namen van de schepenen door aan de commissarissen die ze in naam van de hertogin bekrachtigen. De baljuw als grafelijk ambtenaar wordt meerdere malen expliciet aanwezig gemeld bij de ceremonie van het wisselen van de schepenbank<sup>45</sup>. Door zijn functie is hij op de hoogte van de Brugse situatie maar meestal ook weer niet zo indringend wat dan de fouten en vergissingen helpt verklaren..

### **De keuze van de schepenen volgens het privilege van 21 april 1477.**

In de regeringstijd van Karel de Stoute ondervond de hertog geen enkele institutionele belemmering bij het aanduiden van de schepenen<sup>46</sup>. De revolterende poorters en ambachten, bij monde van hun hoofdmannen en dekens, wilden paal en perk stellen voornamelijk aan de benoeming en de daarbij horende bescherming van corrupte burgemeesters en schepenen. Men eiste dat in een privilege zou ingeschreven worden dat de negen leden van de stad elk door één schepen zouden vertegenwoordigd worden en dat de vorst de ontbrekende vier schepenen vrijelijk mocht kiezen uit de poorterij en/of de ambachten<sup>47</sup>. In het bijzondere privilege voor Brugge komt de hertogin aan die eisen tegemoet<sup>48</sup>. De commissarissen zullen uit de poorterij 4 schepenen aanduiden en verder zal ieder van de negen leden vertegenwoordigd worden door één schepen. Maar vermits het eerste van de negen leden de poorterij is, komt dit neer op 5 poorters tegenover 8 ambachtslui.

45 SAB, wetsvern., f 77r. "„ende committeren bij desen te vernieuwene dese waerf van onsen weghe, de wet vander selver onser stede van Brugghe. Ontbieden u daeromme ende bevelen dat ghij verghadert ter plecke ghecostumeirt ende met u daer over gheroupen onsen bailliu vander selver stede vermaect ende verniet de voorseide wet..."

46 SAB, politieke oorkonden nr 1228. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p. 287.

47 SAB, politieke oorkonden nr 1144. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p.130.

48 SAB, politieke oorkonden nr 1155. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p. 148.

Vanaf de wetsvernieuwing op 17 april 1477 wordt de schepenbank op die manier samengesteld<sup>49</sup>.

Deze nieuwe regeling is in ieder geval een wijziging t.o.v. de bestaande toestand, maar lijkt achteraf toch niet zo erg vernieuwend te zijn, vermits reeds ongeveer anderhalve eeuw vroeger een min of meer gelijkaardig systeem van sociale vertegenwoordiging in de schepenbank werd toegepast<sup>50</sup>.

De negen leden vertegenwoordigen de volgende geledingen van de stadsbevolking.

1. De poortერი. De hoofdman van het zestendeel Sint Jan is de belangrijkste hoofdman.

2. De vier neringen. De wevers, volders, scheerders en ververs. De zwaardeken is de wever.

3. De vleeshouwers en de visverkopers. De vleeshouwer is de zwaardeken.

4. De 17 kleine neringen. De kern wordt gevormd door de ambachten uit het bouwvak. De zwaardeken is de timmerman.

5. De ambachten 'uytten hamere'. De zwaardeken is de smid.

6. De ambachten "uytten ledere". De zwaardeken is de cordewanier.

7. De ambachten "uytter naelde". De zwaardeken is de kleermaker.

8. De bakkers. Men spreekt soms ook van "tled van de cleene neringhen"<sup>51</sup>

9. De makelaars<sup>52</sup>.

Die indeling is minder duidelijk dan men op het eerste zicht zou denken. Zo behoort bijvoorbeeld het ambacht van de barbiers tot het lid van de bakkers<sup>53</sup>. En de kaarsgieters, de fruteniers, de schippers en de paternostermakers behoren tot het lid van de makelaars<sup>54</sup>. Blockmans schrijft dat de twee schepenbanken zoals hij ze noemt, op het einde van de 14de eeuw reeds rechtstreeks werden aangesteld door de commissarissen van de vorst, met dit voorbehoud dat de burgemeester en schepenen het recht bezaten om in de door de commissarissen opgestelde lijst van raden ongewenste personen door anderen te vervangen. De commissarissen duiden ook de burge-

49 SAB, wetsvern., f 78r.

50 Mertens J. :De verdeling., p. 460-462.

51 Blockmans W.P. :Handelingen van de Leden en van de Staten van Vlaanderen. Regeringen van Maria van Bourgondië en Filips de Schone (5 januari 1477 - 26 september 1506). Excerpten uit de rekeningen van de Vlaamse steden en kasselrijen en van de vorstelijke ambtenaren, Brussel, 1973-78. p.291.

52 Despars N. : Chronijcke., dl IV. p.134-135.; zie ook Dits die excellente., f 183v.; De Stoop P. : Particularités sur les corporations et métiers de Bruges, HGG., jg 1843, p.133-166 en ook Gailliard J. : Ambachten en neringen, deel II, p.133.

53 RAB, blauw nummer 8876, zie ook De stoop P. : Particularités., passim.

54 RAB, blauw nummer 8837, zie ook De Stoop P. : Particularités., passim.

meester van de courpse aan<sup>55</sup>. In 1477 zijn de gebruiken grondig veranderd. De commissarissen duiden de schepenen aan. (Zie hierboven) Daarna kiezen de schepenen zelf, in geheime zitting, uit hun midden de nieuwe burgemeester van schepenen. De burgemeester en de schepenen, zonder inmenging van de commissarissen, stellen de raden aan. De burgemeester van de courpse wordt door de schepenen en raden samen verkozen<sup>56</sup>.

### **De bevoegdheid van de schepenen op politiek bestuurlijk vlak.**

We zullen eerst onderzoeken hoe ver de autonome macht reikt van de schepenbank in zaken van algemeen bestuur. Hoe gebeurt de besluitvorming in verband met bestuursdaden die de stad intern betreffen. Hoe worden de beslissingen genomen die de relaties regelen tussen de stad en de buitenwereld zowel tegenover de andere Vlaamse steden als ten overstaan van de soeverein ?

Het privilege dat Maria van Bourgondië toekent aan de stad op 21 april 1477 wordt in feite afgedwongen door de leden van de poortერი en van de ambachten en neringen die gewapend en dreigend op de Grote Markt komen staan<sup>57</sup>. De artikels in het privilege die handelen over de bevoegdheid van de schepenen zijn dan ook in die zin opgesteld.

Zo mogen de 6 hoofdmannen en de 54 dekens ten allen tijde ieder een vertegenwoordiger sturen in de vergadering van de schepenen om aldaar hun mening te kennen te geven<sup>58</sup>. Er wordt niet gestipuleerd of de schepenen ook rekening moeten houden met hun inbreng. Dit betekent wel dat de poortერი en de ambachten mee een stem laten horen bij de besluitvorming. Die stem zal de ene maal nadrukkelijker klinken dan op een ander moment, al naar gelang de machtsverhoudingen in de stad verschuiven.

De inspraak toegekend aan de poortერი en de ambachten door het privilege gaat nog verder. Zo moeten berichten afkomstig van de vorst, van de Grote Raad, van de Raad van Vlaanderen of van het Parlement van Parijs, gericht aan het stadsbestuur ten laatste de dag na ontvangst bekend worden gemaakt aan de hoofdmannen en dekens. Nadat zij de berichten onderzocht hebben moeten ze bin-

55 Blockmans : Volksvertegenwoordiging., p.76.

56 SAB, wetsvern., f 78r.

57 Zie p. 4.

58 SAB, politieke oorkonden nr 1155. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p.148.

nen de drie dagen openbaar worden voorgelezen<sup>59</sup>. Hoofdmannen en dekens hoeven niet zelf, al dan niet op aanvraag van hun leden, initiatief te nemen om geïnformeerd te worden. De schepenen moeten automatisch de berichten van het soevereine gezag medelen aan de hoofdmannen en dekens én aan het ganse volk.

De invloed van de poorterij en de ambachten strekt zich nog verder uit over meerdere terreinen. In datzelfde privilege geeft Maria van Bourgondië de stad toestemming om een groep van 100 gewapende Rode Caproenen op te richten met beveiligingstaken. De Rode Caproenen moeten uit de negen leden gekozen worden en ze kunnen alleen ingezet worden door "...die vander wet, hoofdmannen ende dekenen"<sup>60</sup>.

Omdat juridische teksten in de enge zin van het woord over de bevoegdheid van de schepenen voor het overige ontbreken zullen we concrete bestuurshandelingen door die schepenen gesteld ontleden om meer informatie over de macht en onmacht van de schepenen te verzamelen.

Op 24 februari 1477 vragen de poorterij en de ambachten aan de zittende burgemeester van schepenen om samen de privileges na te lezen en te controleren of alle artikels wel worden nageleefd en waar nodig correcties aan te brengen<sup>61</sup>. Als de burgemeester weigert lopen de poorters en de ambachten in de wapens. De schepenen, na de vlucht van de burgemeester, geven toe<sup>62</sup>.

Nadat de privileges onderzocht waren en niet voldeden, lieten de hoofdmannen en dekens een notitie opstellen van eisen die ze absoluut wilden ingelast zien in het te verkrijgen privilege. Officieel moet de vraag naar de hertogin toe, uitgaan van het schepencollege, maar de poorterij en de ambachten bepalen mee welke richting de nieuwe privileges zullen inslaan<sup>63</sup>.

Bij nader inzien blijkt dat de vrijheid van handelen van de schepenen bij bestuurlijke beslissingen zeer sterk gebonden is aan de standpunten van de hoofdmannen en dekenen. De expliciete verwijzingen daarvan in de stadsrekeningen zijn veelvuldig. Enkele voorbeelden

59 SAB, politieke oorkonden nr 1155. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p.148.

60 SAB, politieke oorkonden nr 1155. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p.148.

61 Zie noot 12 en 13.

62 Zie noot 58.

63 SAB, politieke oorkonden nr 1144. "Dese naervolghende articlen waren bij hooftmannen ende dekenen boven den articlen gheadviseirt ende gheraempt biden XVIIIen ende VIe persoonen inneghebrocht ende begheert vercreghen te werde ne daerof onder correxie eeneghe bij privilegie vercreghen zullen moeten zijn...". Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p.130.

mogen volstaan. Er worden onderhandelingen gevoerd in Gent enerzijds met de andere Leden van Vlaanderen en terzelfdertijd met de Staten van Vlaanderen. De onderhandelaars houden het stadsbestuur op de hoogte van de vorderingen door middel van "...eenen bode ten vijf stonden ghesonden met lettren ande wet, hooftmannen ende dekenen van deser stede..."<sup>64</sup>. De opdrachten die de onderhandelaars zelf meekrijgen, komen evenzeer "bij laste vander wet, hooftmannen ende dekenen ..." <sup>65</sup>. Dergelijke voorbeelden zijn zeer talrijk aanwezig in de diverse stadsrekeningen. Gaat het hier enkel om kennisgeving of spelen de hoofdmannen en dekens een daadwerkelijke rol bij het tot stand komen van die instructies?

Er is een instructiebrief bewaard door de stad aan zijn onderhandelaars geschreven. De datum is 22 augustus 1482<sup>66</sup>.

"Instructie omme de ghedeputeirde bider wet, hooftmannen ende dekenen ghesonden biden anderen leden te Ghend tYpre ende elre daert dienen zal".

De inhoud van de brief is niet echt belangrijk voor ons onderwerp maar omdat dergelijke documenten niet zo talrijk bewaard zijn toch even een greep uit de instructies.

De afgevaardigden moeten onderhandelen over de verdediging van Vlaanderen, over de ontvangst van Maximiliaan in Vlaanderen, op dat ogenblik een zeer delicate zaak, over de in- en uitvoer van graan omdat de voedselbevoorrading problemen begon te stellen.

De slotclausule van het document belicht opnieuw het aspect bevoegdheid. Er wordt gestipuleerd dat meester Boudin Haghebaert stadspensionaris in naam van de schepenen en Lamsin Coene, klerk van de tresorie in naam van de hoofdmannen en dekens de instructiebrief zullen ondertekenen. Dit wil dus zeggen dat de instructies aan de onderhandelaars m.a.w. het buitenlands beleid, tot stand komt door overleg en consensus tussen aan de ene zijde de schepenen en aan de andere zijde de hoofdmannen en dekens. Niet alleen wordt gezamenlijk overlegd, maar zij delen ook de verantwoordelijkheid. Immers alles wordt in contractvorm neergeschreven en formeel ondertekend door beide partijen. Hierbij rijst wel de vraag: handelen de hoofdmannen en dekens hier ook met de concrete goedkeuring van hun achterban? De bronnen geven hieromtrent geen uitsluitsel.

Wij neigen eerder over naar het standpunt dat in deze materie de hoofdmannen en dekenen wel degelijk als gevolmachtigde onder-

64 SAB, stadsrek., 1476-77 f 49v.

65 SAB, stadsrek., 1476-77 f 61v.

66 SAB, cartularium Groenenboek onghecotteerd f 321v.

handelaars optreden. Er is het argument van de snelheid van handelen. Het raadplegen en beraadslagen van de ganse poorterij en van alle ambachten kan bijzonder tijdrovend zijn. Er is ook het element discretie om niet het woord geheimhouding te gebruiken. Bij consultatie van de achterban is discretie natuurlijk onbestaande.

De gevangenneming van Maximiliaan van Oostenrijk in februari 1488, heeft voor de ambachten heelwat taboe's opgeheven. De ambachten reageren trouwens niet enkel tegen de vorst, maar ook tegen wat we zouden kunnen noemen de notabelen, die groep poorters die qua prestige en invloed, tijdens welk bewind dan ook, terug op hun poten vallen en voor de ambachten ongetwijfeld overkomen als de onbetrouwbaarheid zelve. Er wordt enkele malen expliciet vanop de halle een algemene staking uitgeroepen. Overtreders worden financieel beboet<sup>67</sup>. Dit kan nauwelijks gezien worden als een actie tegen de vorst, maar treft des te zekerder de, over het algemeen, groothandeldrijvende notabelen.

De aanwezigheid van de gewapende ambachten op de Grote Markt en hun agressieve houding is ronduit intimiderend voor de nieuwe schepenbank die in volle revolte aangesteld is op 12 februari 1488 in naam van de jonge graaf Filips de Schone en door de Drie Leden van Vlaanderen<sup>68</sup>. Maar, en dat is nieuw, negen andere personen gekozen uit de negen leden leggen de eed af om als bijzitters altijd toezicht te houden op de werking van de schepenbank en 'tghemeente' dagelijks rapport te doen van wat in het college gebeurt<sup>69</sup>.

De gewone leden van de poorterij en de ambachten worden daardoor niet alleen permanent geïnformeerd over de daden van bestuur van de stad, maar ook geconsulteerd. Er zijn menige voorbeelden van die consultatie te vinden in de bronnen. We moeten ons dit zeker niet voorstellen als een huidige volksraadpleging. Een voorbeeld van de gevolgde procedure. Er was een nog ongezegelde brief opgesteld door de Drie Leden van Vlaanderen. De brief werd in het openbaar voorgelezen vanop de halle en er werd gezegd dat de steden Gent, Brugge en Ieper van plan waren die brief te bezeugelen. Aan het volk dat verzameld was op de Grote Markt werd gevraagd "of zij daer in te vreden waren, daer up zy riepen : Jawy,

64 SAB, stadsrek., 1476-77 f 49v.

65 SAB, stadsrek., 1476-77 f 61v.

66 SAB, cartularium Groenenboek onghecotteerd f 321v.

67 Despars N. : Chronijcke., dl. IV, p.360. "...zo verboot men anderwaerf ter Hallen uyt werckens ende doen werckens ...".

68 SAB, wetsvern., f 172r.

69 Despars N. : Chronijcke., dl. IV, p.343.

jawy<sup>70</sup>. Wanneer de Drie Leden van Vlaanderen besloten hebben om samen de vrede van Doornik van 18 december 1485 en de vrede van Atrecht van 1482 te blijven onderhouden, wordt vanaf de halle aan de ganse bevolking gevraagd of zij akkoord gaan en zij roepen luid : "Ja wy"<sup>71</sup>.

De bestuursmacht van de schepenen geraakt daardoor steeds verder in de verdrukking. Zij worden voortdurend door de negen leden van de stad op de vingers gekeken en noch de schepenen noch de hoofdmannen en dekens durven een beslissing nemen zonder de goedkeuring van de gewone leden van de poorterij en de ambachten.

De stad ervaart een nieuwe grote ontgoocheling wanneer Maximiliaan zich niet houdt aan de vredesbepalingen die hij onderschreven had om zijn vrijheid te herkrijgen<sup>72</sup>. Op 1 juni 1488 vaardigen de burgemeesters en schepenen van Brugge een charter uit met de verlanglijst van maatregelen die men als privilege door graaf Filips de Schone wil bekrachtigd zien. In wezen vraagt men aan de graaf om de toestand de facto ook de jure vast te leggen. Voor wat het besturen van de stad betreft en de macht van de schepenen daarbij mag gerust van een omwenteling gesproken worden. Voortaan gaat de macht uit van de vergadering van de leden van de poorterij en de ambachtshui. De bepalingen van dit charter i.v.m. het stadsbestuur spreken voor zichzelf. De poorterij en ambachten manoeuvreren naar de toegevingen door Maria van Bourgondië in het privilege van 21 april 1477 aan de stad gedaan<sup>73</sup>. Het Vrije was officiëel sinds 18 oktober 1485 opnieuw Vierde Lid van Vlaanderen en op 2 februari 1488 heeft Maximiliaan ook de specifieke samenstelling van de schepenbank afgeschaft<sup>74</sup>.

Het Vrije moet als lid van Vlaanderen geschrapt worden en de bepalingen van 1477 moeten opnieuw geldig zijn. Men eist dan ook negen kopieën van die privileges voor de negen leden van de stad en de nieuw aangestelde functionarissen zoals de baljuw, de schout, de schepenen enz. zullen voortaan een eed op die privileges moeten afleggen. Opdat ze zouden weten wat ze gezworen hebben, behoort het tot hun plichten om binnen de drie dagen na hun aantreden de privileges ook daadwerkelijk na te lezen. Niettegenstaande er maar liefst 78 artikels worden opgesteld van zaken die men bij privilege wil

70 Diegerick I.L.A. : *Correspondance des magistrats d'Ypres pendant les troubles de la Flandre sous Maximilien*. Bruges, 1853. p.130.

71 Despars N. : *Chronijcke*, dl.IV, p.344.

72 Wellens R. : *La révolte*., p.50-52.

73 SAB, politiek charter nr 1230 van 1/6/1488. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : *Inventaire*., p.306-308. Gepubliceerd in : Delepierre O. : *Marie de Bourgogne et Maximilien* p.230-249. HGG, deel IV, jg 1842.

74 zie noot 20 en 21.

bekomen, wordt geen allusie gemaakt op de afschaffing door Maximiliaan van de regel dat de schepenenbank moet samengesteld worden uit 5 poorters en 8 ambachtslieden. Misschien wordt het argument dat hij aanhaalt, als zou een schepenenambt voor heelwat ambachtslui vanuit economisch standpunt, een te zware belasting zijn, wel als juist ervaren<sup>75</sup>.

Het schepencollege wordt nog verder genuilband. Ze mogen geen "begheerte noch consent" d.w.z. geen voorstellen doen noch beslissingen nemen, tenzij samen met de hoofdmannen en alle dekens. De bezegeling van de beslissingen moet gebeuren minstens in tegenwoordigheid van de 18 zwaardekens<sup>76</sup>. Sterker nog, wanneer de hoofdmannen en dekens in opdracht van de leden van de poortery en de ambachten, bepaalde resoluties naar voren brengen dan moeten de schepenen dit als bindend beschouwen<sup>77</sup>.

De autonomie van de poortery en de ambachten wordt nog verder benadrukt. Een ambachtsman die deel uitmaakt van de wet mag binnen het ambacht geen functie vervullen en hij mag zelfs geen enkele vergadering van het ambacht bijwonen<sup>78</sup>. Een ambachtsman die zich "geneert" voor zijn ambacht komt zelfs helemaal niet meer in aanmerking voor een mandaat in de wet<sup>79</sup>.

De actie gaat uit van de gewone ambachtslui en leden van de poortery. De kloof met de "notabelen" wordt hierdoor nog maar eens beklemtoond.

Die gewijzigde machtsverhouding wordt meteen onderstreept. De hoofdmannen en de dekens kaarten in de bijeenkomst met de schepenen een gerucht aan dat onder het volk circuleert. Er zou een brief bestaan waarbij in het vervolg het eerste ambacht dat illegaal gewapend op de Grote Markt verschijnt zijn statuut van ambacht zou

75 Nochtans worden de schepenen in Brugge wel degelijk bezoldigd. SAB, stadsrek. 1483-84 f 154v "„Eerst betaelt den XII scepenen die daghelicx gheseten hebben ten berechte van partijen binnen desen jare 30 £ 8 s 4 d gr" en verder "Item betaelt den scepenen ende raden ter cause van 30 waken bij hemlieden ghedaen binder tijd vanden vrije tooghedaghen van der brugghe merct gheduerende. Elke wake 3 s gr, comt 6 £ gr." We kunnen hierbij nog de gratis kleding, de wijn en eventueel verplaatsingsgelden voegen. De schepenenbank die op 12 februari 1488 door de opstandelingen wordt aangesteld is helemaal niet meer conform aan de privileges van 1477. Zo zijn er bijvoorbeeld 7 leden uit de poortery schepenen. zie Despars N. : Chronijcke., dl.IV, p. 342.

76 SAB, politiek charter nr 1230 van 1/6/1488. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., p.306-308. Gepubliceerd in : Delepierre O. : Marie de Bourgogne et Maximilien p.236. HGG, deel IV, jg 1842.

77 SAB, Civiele sententien nr 165, 1487-88 f 95r.

78 Zie noot 72.

79 SAB, politiek charter nr 1230 van 1/6/1488. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., p.306-308. Gepubliceerd in : Delepierre O. : Marie de Bourgogne et Maximilien p.234-249. HGG, deel IV, jg 1842.

verliezen. De schepenen beweren dat ze nog nooit zo'n brief gezien hebben. Hierop bevelen de hoofdmannen en de dekens aan de schepenen een dergelijke brief te verscheuren, mocht ze ooit te voorschijn komen. Dit wordt door de schepenbank onder de vorm van een akte, beloofd<sup>80</sup>.

De inspraak van de poorterij en de ambachten is niet alleen een gevolg van een tijdelijke ongeregelde, opstandige houding. In juli 1491, wanneer de stad definitief door Maximiliaan is onderworpen en onder het militaire gezag van kapitein Jan van Thenteville, een door Maximiliaan benoemde aanhanger, staat, ook dan blijven de poorterij en de ambachten hun rol spelen. Duitse en Henegouwse huurlingen, in dienst van Maximiliaan, wilden met de instemming van de schepenen, ook door Maximiliaan benoemd, én van kapitein Jan van Thenteville de stad binnenkomen. De hoofdmannen en de dekens en hun ganse achterban verzetten zich tegen dat plan en de huurlingen komen niet binnen<sup>81</sup>.

### **De bevoegdheid van de schepenen in financiële zaken.**

Deze materie ligt zo mogelijk nog gevoeliger. In de tijd onmiddellijk voorafgaand aan onze periode, onder bescherming van de Bourgondische overheid, gaan de stedelijke bestuurders zich te buiten aan kwalijke financiële praktijken. Wanneer het centrale gezag onder Maria van Bourgondië verzwakt, worden de ex-burgemeesters en trossiers wegens fraude, op een voorbeeldige wijze bestraft, zoals hierboven beschreven<sup>82</sup>.

Begin februari 1488 wordt Maximiliaan gevangen genomen door de Bruggelingen. Op 2 maart controleert het nieuwe stadsbestuur de rekening van het schepencollege dat op 12 februari 1488 vervangen was. De onregelmatigheden in die rekening waren zo talrijk dat niet alleen de schepenen die afgezet waren in de gevangenis moesten blijven, maar dat ook alle schepenen werden gearresteerd die sinds juni 1485, dus sinds het ogenblik dat Maximiliaan het regentschap over Vlaanderen had opgenomen, het ambt hadden uitgeoefend<sup>83</sup>.

De poorterij en de ambachten houden met argusogen in de gaten wat de bestuurders met hun centen aanvangen. Het schepencollege

80 SAB, Civ. Sent. nr 165, 1487-88 f 95v; zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl VI, p.297-298.

81 Despars N. : Chronijcke., dl.IV, p.501.

82 Zie noot 18.

83 SAB, Civ. Sent. nr 165, 1487-88 f 92r; Despars N. : Chronijcke., dl.IV, p. 369.

heeft minstens de instemming van de hoofdmannen en dekens nodig zowel om geld te ontvangen als om geld uit te geven. De hoofdmannen en dekens van hun kant spelen het voor zichzelf liever veilig en ze vragen, in de door ons onderzochte periode, meestal de instemming van hun leden.

Tussen gezagsdragers en bevolking bestaat een duidelijk wrijvingseffect wanneer door de eersten nieuwe belastingen worden opgelegd. In de tweede helft van 1477 kijkt de stad aan tegen zeer zware financiële lasten. Het stadsbestuur, gemeenzaam de wet genoemd, wil de moeilijkheden te lijf gaan door nieuwe belastingen te heffen<sup>84</sup>. De financiële nood is een constante in de behandelde periode zodat eind augustus 1478 dezelfde problemen weer opduiken maar voor dit geval hebben de bronnen een nauwkeurige beschrijving van de gevolgde procedure nagelaten.

De schepenen en de gecommiteerden (= zij die in concreto met het geld van de stad omgaan) hebben meerdere malen de hoofdmannen en dekens gewezen op de slechte financiële toestand van de stad. Met instemming van de hoofdmannen en dekens, hebben de schepenen en gecommiteerden 150 personen aangeduid zowel uit de poorterij als uit de ambachten om voorstellen te formuleren hoe de stad het best en het gemakkelijkst financieel kan geholpen worden. Die 150 man hebben meerdere malen overlegd en komen uiteindelijk met een reeks belastingen op voedsel en drank als probaat middel om de stad uit zijn financiële nood te helpen. Dit is het advies dat zij aan de schepenen en gecommiteerden geven, die het onverkort doorspelen aan de hoofdmannen en dekens. Die laatsten vragen een kopie van dit advies om het aan hun 'volk' te kunnen voorleggen. Daags daarop gebeurt de consultatie van de leden van de poorterij en de ambachtslui. De hoofdmannen en dekens brengen onmiddellijk de beslissing van hun achterban over. De invoering van de nieuwe belastingen moet minstens uitgesteld worden tot na het lopende boekjaar zijnde tot na 1 september 1478. (De beraadslaging grijpt plaats op 22 augustus)

Dan zal men de nieuwe cijfers evalueren en zien welke maatregelen zich opdringen. Wanneer de hoofdmannen en dekens die beslissing aan de schepenen overmaken dan kunnen deze laatsten daar weinig begrip voor opbrengen. Volgens de schepenen moet het geheel op een ernstig misverstand berusten. Immers de hoofdmannen en dekens waren zelf akkoord om de 150 man om advies te vragen, zij weten dat omwille van de schulden van de stad poorters in andere steden gegijzeld worden, dat er binnenkort opnieuw een zware

84 SAB, Groenenboek onghecotteert f 293r.

financiële aderlating zal volgen wanneer de "subventie" van Maximiliaan van Oostenrijk zal moeten betaald worden. Ook de handel en de nering komt in het gedrang want de Brugse poorters zullen niet naar de jaarlijkse markt in Antwerpen durven gaan uit vrees gevangen genomen te worden omwille van de schulden van de stad. Niettegenstaande dit dringende pleidooi van de schepenen blijven de hoofdmannen en dekens op hun standpunt staan. (22/8/1478)<sup>85</sup> Op 2 oktober 1478 stemmen de hoofdmannen en dekens dan toch in met de voorgestelde verhogingen van de onrechtstreekse belastingen voor één jaar. Maar ze vragen voor de negen leden van de stad negen kopiën van het besluit om aan hun "volk" schriftelijk te kunnen bewijzen dat de toestemming inderdaad enkel voor één jaar gegeven werd<sup>86</sup>.

De boven gevolgde procedure legt een aantal lijnen bloot die bij de besluitvorming worden gevolgd.

Om te beginnen is het de schepenbank die bestuurlijke maatregelen voorstelt. Zij hebben wetgevend initiatief zou men kunnen zeggen. Omdat de ingreep verre van populair zal zijn en om de weerstand zo klein mogelijk te maken, spreiden de schepenen voor de verantwoordelijkheid hun paraplu uit. Zij duiden 150 man aan die sowieso voor de rugdekking zorgen. Na de weigering door de hoofdmannen en dekens, betogen en pleiten de schepenen, maar tevergeefs. Eén zaak is in dit alles zonneklaar. De schepenen hebben simpelweg niet de macht om de belasting op eigen gezag op te leggen. Zij dienen absoluut de instemming van de hoofdmannen en dekens te hebben. Maar dezen hebben zich tegen gewelddadige reacties ingedekt door hun achterban te raadplegen, maar zich zo terzelfdertijd gebonden. Er zijn aanwijzingen dat het overleg per lid gebeurd is. Toch willen we er hier nogmaals de aandacht op vestigen dat we nog maar in 1478 zijn d.w.z. nauwelijks één jaar na de revolutie. Iets zo delicaats als nieuwe lasten opleggen zonder de mening van de poorters en ambachten te volgen is op dat ogenblik nog onrealistisch.

Het bovenstaande voorbeeld is geen uitzonderlijk of alleenstaand geval. De stad verkeert chronisch in financiële moeilijkheden in die periode en neemt meerdere malen zijn toevlucht tot gelijkaardige maatregelen. De gevolgde procedure, alhoewel minder expliciet beschreven in de bronnen, is telkens dezelfde.

85 SAB, Groenenboek onghecotteert f 295r à f 297v.

86 SAB, Groenenboek onghecotteert f 298v à f 299r.

Enkele voorbeelden.

- Met ingang van 1 augustus 1477 "...was bij consente ende overeen-  
draghe vander wet, hooftmannen, dekenen ende van alden ghe-  
meene buke van deser voorseide stede ghesloten ende overeenghe-  
dregghen datmen voord an weder assijze gheven zoude...."<sup>87</sup>.

- Op 13 october 1477 aanvaarden de hoofdmannen en dekens  
"...uter name van hueren volcke..." dat iedere poorter van Brugge,  
eenmalig, de honderste penning (= 1 %) van zijn bezit zal betalen.  
De gevolgde procedure is identiek aan die hiervoren beschreven. De  
wet en de gecommiteerden stellen de maatregel voor aan de hoofd-  
mannen en dekens die hun achterban raadplegen en nadien het, in  
dit geval, positieve antwoord overbrengen<sup>88</sup>.

Op 29 december 1478 stellen de schepenen en gecommiteerden de  
hoofdmannen en dekens in kennis van een bevelschrift van  
Maximiliaan van Oostenrijk om enkele van zijn favorieten in Brugge  
vrij te stellen van de kort daarvoor opgelegde accijnzen (zie hierbo-  
ven 2/10/1478). "...up welcke zaken de voorseiden vander wet ende  
ghecommiteerde vertrec namen omme van dien te sprekene metten  
voorseeide hoofdmannen ende dekenen mids dat zij zulcke zaken  
zonder hemlieden niet doen en mochten ..."<sup>89</sup>.

De hoofdmannen en dekens overleggen onderling en wijzen de uit-  
zonderingsmaatregel af. Zij verwijzen naar de privileges van de stad  
ter zake en geven de schepenen opdracht in die zin te antwoorden  
aan de betrokkenen die de vrijstelling eisen.

De materie is lichtjes verschillend van de voorgaande voorbeelden,  
maar de algemene lijn die gevolgd wordt blijft dezelfde. De schepe-  
nen kunnen niet of durven niet op eigen houtje ingaan tegen een  
door de bevolking genomen beslissing om accijns op te leggen. Zelfs  
niet op bevel van de aartshertog. De hoofdmannen en dekens raad-  
plegen in dit geval hun leden niet. Door hun weigering nemen ze  
een uitvoerende maatregel. De bestaande reglementering door de  
leden goedgekeurd, blijft immers onverkort van kracht. Indien de  
hoofdmannen en dekens het bevel van Maximiliaan hadden willen  
opvolgen en dus een uitzonderingsmaatregel hadden doen ontstaan  
hadden zij meer dan waarschijnlijk wel de "ghemeene buke" moeten  
raadplegen.

Ook financiële beslissingen van andere aard worden gemeenschap-  
pelijk door het schepencollege en de hoofdmannen en dekens geno-  
men. Zo oefent Maximiliaan na zijn zoveelste overwinning op

87 SAB, stadsrek., 1476-77 f 20v.

88 SAB, Groenenboek onghecotteert, f 293r.

89 SAB, Groenenboek onghecotteert, f 300r.

Brugge in de zomer van 1489 druk uit om de waarde van de munt in Brugge te devalueren. De reactie daarop : "...de avaluacie vander munte ghestelt ende gheordonneirt eendrachtelijke bij mijnen heeren vanden wet, hooftmannen ende dekenen .." (25 juli 1489)<sup>90</sup>

De instemming van de hoofdmannen en dekens is noodzakelijk. De raadpleging of zelfs voorafgaandelijke kennisgeving aan de leden van de poorterij en de ambachten is niet verplicht.

De stad Brugge verwierp de aanspraken van Maximiliaan van Oostenrijk om als regent in naam van zijn minderjarige zoon op te treden. Hierdoor werd de stad verwikkeld in een slepend militair conflict met de aartshertog dat duurde vanaf het overlijden van Maria van Bourgondië op 27 maart 1482 tot de overgave van de stad halfweg juni 1485.

Vanaf de bestuurswisseling op 30 juni 1485 komen de aanhangers van Maximiliaan de schepenzetels innemen en is de dreiging van de revolterende ambachten reeds ver weg. De consequenties daarvan voor de machtsverhoudingen binnen de stad zijn meteen duidelijk. De stad heeft opnieuw, beter is nog te zeggen, nog steeds, geldgebrek. De tijd is oktober 1485. De schepenen overleggen met de hoofdmannen en dekens hoe aan geld te geraken? Dit is het vertrouwde schema. Zij komen overeen om o.m. de accijnzen die reeds op bier en wijn bestonden drastisch te verhogen. De dekens stemmen met de verhoging in zonder hun achterban te raadplegen. Wanneer de verhoging van de accijnzen effectief wordt ingevoerd op 10 december 1485 gebeurt dat "...ten cleenen contentemente van den ghemeente ..."<sup>91</sup>

Het potverteren en stadsgelden voor eigen doeleinden aanwenden is opnieuw volop aan de orde<sup>92</sup>.

Op het vlak van de financiële besluitvorming was de alertheid van de poorterij en ambachten al altijd groot geweest. Na de gevangenneming van Maximiliaan reageren ze ongemeen heftig.

Op 1 juni 1488 wordt uitdrukkelijk vastgelegd dat er geen enkele subsidie van de stad kan geëist worden, tenzij dit aanvaard is door

90 SAB, stadsrek., 1488-89 f 161v.

91 Despars N. : Chronijcke., dl IV, p.272 en p. 274.

92 SAB, stadsrek. 1487-88, f 123v. Op 6 januari 1488 wordt een maaltijd aangeboden aan Maximiliaan "...bijder voors. stede...ten huuse van Jan van Nieuwenhove de watergrave. 23 £ 17 s 8 d.

Latere controleurs van de rekening hebben in de marge genoteerd : "...zulcke maeltijden ne behooren niet ghegheven te zine ten laste vander stede ten ware dat die ghegheven hadde gheweest inder stedehuus ofte andre plaetse toebehoorende der stede."

een voorafgaandelijke goedkeuring van de hoofdmannen, dekens en de ganse gemeente<sup>93</sup>.

In de rumoerigste periode, begin 1488, wordt één van de aanhangers van Maximiliaan nl. Jacob van Gistel, heer van Dudzele, ex-burgemeester van schepenen, gearresteerd en na bekentenissen terechtgesteld. Eén van de zwaarste beschuldigingen die tegen hem ingebracht werd, bestond erin, dat hij als burgemeester op eigen gezag, in samenwerking met de schout Pieter Lanchals een lening en maandgeld had opgelegd die door de gewone burgers van de stad moesten betaald worden<sup>94</sup>.

Maar in de strijd tegen Maximiliaan worden in juni 1489 Joris Picavet de grote bezieler van het verzet tegen Maximiliaan en tevens schout van de stad, samen met Jan de Cloot, Pieter Everbout f Pieter en Anthuenis de Scrivere in een schermutseling gevangen genomen. Zij zullen vrijgelaten worden mits het betalen van een losgeld van maar liefst 970 £.. De schepenen beslissen autonoom om dit losgeld uit de stadskas te betalen zonder raadpleging van de hoofdmannen en dekens. Een bijkomende bezwarende omstandigheid is dan nog dat de vrijgekochten niet terugkomen naar de stad zodat zelfs kan getwijfeld worden of het losgeld wel betaald werd. De reactie : de bevolking loopt te wapen en schreeuwt dat ze verraden worden door de schepenen<sup>95</sup>.

### **De bevoegdheid van de schepenen op het vlak van ordehandhaving en militair optreden.**

Van oudsher bestaat de kern van de militaire macht van de stad uit de mobilisatie van haar inwoners. Dat de poortერი en de ambachten hier een belangrijke rol spelen laat zich raden. Door de evolutie in de oorlogvoering wordt op de slagvelden meer en meer gebruik gemaakt van huurlingen. Dit verschuift alleen het accent, want dan zijn het in hoofdzaak de poorters en ambachtsslui die het geld voor de militairen en de andere oorlogsuitgaven moeten verschaffen.

- Jan Breydel , de plaatsvervangende kapitein van de stad, houdt op kosten van de stad een aantal soldeniers. De opdracht gaat uit "„vander wet, hoofdmannen ende dekenen.." "<sup>96</sup>

93 SAB, politiek charter nr 1230 van 1/6/1488. Zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., p.306-308. Gepubliceerd in : Delepierre O. : Marie de Bourgogne et Maximilien p.230-249. HGG, deel IV, jg 1842.

94 Despars N. : Chronijcke, dl IV, p. 385.

95 Despars N. : Chronijcke, dl IV, p. 435-437.

96 SAB, stadsrek. 1476-77 f 127v

De stadsrekening kent een identieke uitgavepost voor Jacop van Haelwin, de baljuw van Brugge<sup>97</sup>.

- Het recruteren en inzetten van de Rode Caproenen kan evenmin zonder de daadwerkelijke medewerking van de negen leden ofwel de poorterij en de ambachten<sup>98</sup>.

- Na de militaire debacle van het Brugse militieleger in de slag bij Pont-d'Espierres in de buurt van Doornik (mei 1477) en de verwikkelingen en troebelen die ontstaan waren naar aanleiding van de mobilisatie van dit leger, wil het stadsbestuur nadien de ambachten niet meer gebruiken voor militaire acties en werft ze in de plaats huurtroepen aan. Dit gebeurt na overleg in de vergadering van de Drie Leden van Vlaanderen (6 februari 1478) en op bevel van de hertogin<sup>99</sup>. Brugge belooft 1000 van de 5000 soldaten die Vlaanderen zal inhuren te betalen<sup>100</sup>.

De Brugse bevolking was er niet over te spreken dat er huurlingen gebruikt werden i.p.v. de ambachtsmilitie. Het feit dat Gent wel een militieleger gezonden had en dat zij daarenboven flink hadden kunnen plunderen en buit halen, zal ook wel niet helemaal vreemd geweest zijn aan het ongenoegen. Er is halfweg februari een pauze in de vijandelikheden en de ambachten dringen opnieuw aan op mobilisatie. De schepenen beslissen om dit niet te doen uit vrees dat als de ambachten zich wapenen, de zaak weer uit de hand zal lopen. Zij besluiten opnieuw huurlingen aan te werven. Om hen te betalen zal men een "zettinghe" plaatsen onder de Brugse bevolking. Maar de ambachtslieden willen daar niet mee instemmen. Om de stemming te keren laat het stadsbestuur een wagenspel maken en opvoeren op de kermis van de Jacobinessen (15 februari 1478). In dit spel wordt getoond hoe groot de dreiging wel was die uitging van de Franse koning en dat het volk dus geld zou moeten geven om soldeniers te betalen. Dit schoot echter in het verkeerde keelgat van sommige toeschouwers en er vielen "slagen en verwondingen". Zelfs enkele acteurs kregen een rammeling<sup>101</sup>. De boelmakers werden door de schepenen in vierschaar veroordeeld. Dat konden de schepenen wel maar aan geld geraken om huurlingen in te huren niet. Want wanneer het leger opnieuw te velde trekt op 20 en 21 mei 1478, zijn het de ambachtsmilities die fier voorbij het Prinsenhof paraderen waar

97 SAB, stadsrek. 1476-77 f 128r

98 SAB, politieke oorkonde nr 1155 van 21 april 1477. De bijzondere privileges voor Brugge. "„Ende zullen de voorscreven roode capproenen altoos ghecoren worden hute den IX leden vander stede voirscreven."

99 Excell. Cron., f 190r.; Blockmans : Handelingen., p. 51.

100 SAB, stadsrek. 1477-78 f 47v-48r.; Blockmans : Handelingen., p.51.

101 Excell. Cron., f 198r-v.

de troepen geschouwd worden door Maria van Bourgondië en haar hofhouding<sup>102</sup>.

In de door ons besproken periode wordt door de stad vrijwel de ganse tijd tegen deze of gene oorlog gevoerd met als onmiddellijk gevolg een onvoorstelbaar zware financiële belasting van de stad.

"... in sghelijcx bij mijnen heeren vander wet, die vander poortrie, ambochten ende neerijnghe voors. gheconsenteirt ende ghegheven andre pennijnghe ooc bij manieren van maendghelde als de voors. maent van meye ome daer mede thelpene onderhoudene de wapenijnghe...."<sup>103</sup>

En hier ligt dus de verbinding met het vorige luik, nl. de inspraak van de hoofdmannen en dekens in financiële materies.

### **De schepenen als rechters.**

Hier blijven de schepenen hun volle bevoegdheid uitoefenen tenzij in de gevallen die we buitengewone rechtspraak kunnen noemen.

De blijde inkomst van Maria van Bourgondië in Brugge grijpt plaats op Paaszaterdag 5 april 1477. Nadat het hoogfeest van Pasen voorbij was, werd de datum van 9 april vastgelegd voor de plechtige inzwering van zowel de trouw door de onderdanen aan de soeverein als de erkenning door de hertogin van de nieuwe privileges. Op een met zwart laken bekleed ligbed wordt de hertogin om acht uur 's morgens vanuit het Prinsenhof naar de Sint Donaaskerk gedragen om daar een plechtige mis van de Heilige Geest bij te wonen. Terwijl die mis bezig was, kwam het ter ore aan de bevolking dat het privilege dat Brugge kort voordien verkregen had en waarbij het Brugse Vrije als Vierde Lid was afgeschaft, privilege dat trouwens nog moest ingezworen worden, reeds achterhaald was. De hertogin had sindsdien een oorkonde uitgevaardigd met algemene bepalingen voor de verdediging van Vlaanderen en daarin was het Vrije opnieuw als Vierde Lid genoemd. De Bruggelingen voelden zich verraden en wilden op dat ogenblik hun eed van trouw niet afleggen, zodat Maria van Bourgondië terug naar het Prinsenhof werd gedragen<sup>104</sup>.

De neringen en ambachten verzamelden behoorlijk verstoord in hun respectieve ambachtshuizen waar de gemoederen verder verhit geraakten zodat zij rond middernacht mobiliseerden en in gewa-

102 Excell. Cron., f 204v.

103 SAB, stadsrek. 1488-89 f 36r.

104 Despars N. : Chronijcke., dl.IV p.129-130. Excell. Cron., f 183r. Custis : Jaerboecken., p.4.

pende slagorde met ontplooide banieren op de Grote Markt kwamen post vatten<sup>105</sup>.

Onmiddellijk werden de pensionaris Jan Coolbrant priester en kannunik van St Donaas en de schepenen Ghelein van Theimseke, Jacob Coolbrant, Jan de Vleeschauwer en Jan Dhont f Jan op initiatief van de te wapen gelopen poorters en ambachten gevangen genomen. (De gevangenen werden pas uit het steen ontslagen op 21 mei 1477, nadat de Brugse militie de stad verlaten had op weg naar de slag van Pont-d'Espierres.) Zij immers waren de Brugse gezanten te Gent bij de hertogin wanneer het gewraakte privilege werd uitgevaardigd en zij hadden dit niet aan de hoofdmannen en dekens gemeld<sup>106</sup>.

Het zijn de hoofdmannen en de dekens die de publieke ondervraging van de pensionaris leiden.

Wanneer de poorters en ambachten mobiliseren om ten strijde te trekken tegen de Fransen, (mei 1477) weigeren ze de Grote Markt te verlaten tenzij de vroegere burgemeesters en tesoriers berecht worden. (zie vroeger).

In allerijl werd in het midden van de Grote Markt in een afgesloten ruimte een schavot getimmerd. Jan Barbezaen, oud-burgemeester, was de eerste die werd ondervraagd en op de pijnbank gelegd in tegenwoordigheid van de schepenen, hoofdmannen en dekens. Onder de foltering ging hij over tot volledige bekentenissen. De ondervraging gebeurde in de Love op de Burg, terwijl de ambachten ongeduldig, gewapend en wel, op de Grote Markt stonden te wachten. In de loop van de voormiddag, op 17 mei, kwamen meester Eustaes de suffragaan van de minderbroeders, samen met de heer van Gruuthuuse en met kooplieden uit elke natie pleiten voor de beklaagde. Zij stelden de ambachtslieden voor om eventueel al zijn goederen verbeurd te verklaren maar toch niet de doodstraf te eisen. Waaruit men kan afleiden dat vanuit de poorters en ambachtslui bij voorbaat de doodstraf geëist was. Ook de beide dochters van de beklaagde kwamen smeken voor het leven van hun vader. Er speelden zich emotionele taferelen af, maar de harde kern van de ambachtslieden bleef onberoerd en eiste rechtvaardigheid. Ondertussen verstreek de tijd en werd het al namiddag en er was nog altijd niets gebeurd. De ambachtslieden op de Markt begonnen hun geduld te verliezen. Toen greep er één zijn pingioen en vroeg de anderen om hem te volgen naar het stadhuis waar men veronderstelde dat de schepenen in vergadering waren. Een grote groep volg-

105 Despars N. : Chronijcke.,dl.IV p.130. Excell. Cron., f 183r. Custis : Jaerboecken., p.4.

106 Despars N. : Chronijcke.,dl.IV p.130-132. Custis : Jaerboecken., p.5.

de en in hun haast en onstuimigheid struikelden ze de Breydelstraat binnen. Aan het stadhuis gekomen bleken de schepenen daar niet te zijn. Nadat de schepenen gevonden waren, kwamen ze in vierschaar samen op de Grote Markt en in ijlt tempo veroordeelden ze Jan Barbezaen ter dood. Hij werd nog diezelfde avond rond zeven uur op het schavot op de markt ten aanschouwen van alle gemobiliseerden onthoofd.

Die ene terechtstelling had de gemoederen niet gesust. De bevolking wilde dat er ook nog anderen zouden berecht worden. Opdat ze ditmaal alle fazen van het onderzoek zouden kunnen volgen deden de oproerige ambachten de pijnbank op de Grote Markt, voor de halletoren opstellen. Meester Pauwels van Overtvelt, Jan de Baenst heer van Sint-Joris en Anselm Adornes heer van Cortwijck, alle drie oud-burgemeesters en van adel werden op 18 mei tot diep in de nacht ondervraagd en gefolterd. Onder de tortuur bekenden ze alle drie en wenend smeekten ze voor hun leven. De hoofdmannen en dekenen werden zelf ontroerd en meenden dat ze de ambachtslui wel tot medelijden zouden kunnen vermurwen. Zodoende werd ditmaal geen doodstraf uitgesproken maar werden de eerste twee beklaagden veroordeeld tot verbeurdverklaring van al hun bezittingen, moesten ze in hun ondergoed, barvoets en bloothoofds, door de baljuw en de schout geleid, van banier tot banier gaan en aan iedere deken vergiffenis vragen. Ze moesten zich ook tot het einde van hun leven in een klooster terugtrekken. Anselm Adornes moest eveneens vergiffenis vragen aan de ambachten voor zijn fouten. In de toekomst mocht hij geen officiële functie meer uitoefenen en de som die hij frauduleus van de stad had ontvreemd zou hij viervoudig moeten restitueren. Hiervan zou de helft naar de stadskas gaan en de andere helft naar de soeverein<sup>107</sup>.

De gebeurtenis maakt duidelijk dat het initiatief om de beklaagden te arresteren niet uitgaat van de schepenen, maar van de gemobiliseerde poorters en ambachten. Bij de ondervraging zijn de hoofdmannen en dekens aanwezig wat zeker niet de normale procedure is. Het geheel wordt voortgedreven door de gepantserde vuist van de poorters en ambachten. Men kan zich niet van de indruk ontdoen dat de strafmaat reeds lang op voorhand bepaald was door de poorters en ambachten en dat de schepenen willens nillens moesten volgen.

In oktober 1477 geven de hoofdmannen en dekens uiting aan hun tevredenheid over en hun instemming met het uitgesproken vonnis

107 Despars N. : Chronijcke., dl.IV p.138-139.; Excell. Cron., f 185r-186r.; Boeck van al 't gene., p.2.

tegenover Jan de Baenst. Hieruit kunnen we eigenlijk opmaken dat om die instemming te verkrijgen de schepenen zich bij het rechtspreken hebben laten beïnvloeden door de mening van die hoofdmannen en dekens<sup>108</sup>.

Hier willen we er toch met klem op wijzen dat in gevallen van burgerlijk recht en criminaliteit van gemeen recht de schepenen autonoom optreden. Maar in de door ons besproken periode komen er veel 'regiemwisselingen' voor en ieder nieuw 'regiem' maakt komaf met de tegenstanders uit het vorige periode. Daarbij worden de zittende schepenen duidelijk voortgedreven door elementen vreemd aan de normale rechtspraak.

In de woelige tijd in het jaar 1488, veroordeelden de schepenen in vierschaar, in tegenwoordigheid van afgevaardigden uit de negen leden, Jan van Nieuwenhove de watergraaf ter dood. Maar van de schepenbank gaat de vraag uit aan de afgevaardigden van de Drie Leden van Vlaanderen, die de soeverein vervangen, én aan de hoofdmannen en dekens van Brugge of ze zich met dit vonnis akkoord kunnen verklaren<sup>109</sup>. In dergelijke omstandigheden kan men moeilijk van onafhankelijke rechtspraak spreken.

Wanneer we de bevoegdheden en macht van de schepenbank overzien, kunnen we die als volgt samenvatten.

Het schepencollege is helemaal niet die machtige monoliet die in zijn eentje de stad bestuurt.

De schepenen zijn verplicht tot kennisgeving van alle materies die van de soeverein naar de stad toekomen. Diegenen die de informatie doorgespeeld krijgen zijn in eerste instantie de hoofdmannen en dekens maar vervolgens ook, eveneens verplicht, de leden van de poortertij en de ambachten.

De politiek tegenover de vorst en naar andere steden toe, komt in een soort consensus tussen aan de ene kant de schepenen en anderzijds de hoofdmannen en deken tot stand. Waarschijnlijk is de rol die de leden van de poortertij en de ambachten hierbij spelen eerder beperkt, tot aan de cruciale wending in 1488.

Het beheer van de geldbeugel gebeurt via de schepenen, door de tresoriers en hierbij is de goedkeuring door de hoofdmannen en dekens absoluut noodzakelijk. Omdat de materie zo gevoelig ligt, wordt meestal, vooral als het om voorafgaandelijke beslissingen gaat, het fiat van de achterban gevraagd.

Bij maatregelen in verband met de veiligheid en de orde van de stad, kunnen de schepenen uiteraard niet beslissen buiten de poortertij en

108 SAB, Groenenboek onghecotteert f 293r.

109 Despars N. : Chronijcke., dl.IV p.355.

de ambachten. Zij zijn het immers die het eigenlijke stadsleger vormen.

De hoofdmannen en dekens, hetzij allemaal, hetzij enkel de zwaardekens, zijn permanent betrokken bij de stedelijke besluitvorming. Het is dan ook niet gewaagd te beweren dat zij een minstens even grote inbreng hebben als het schepencollege zelf.

De rechtspraak blijft zaak van de schepenen. Maar als het om politieke processen gaat worden de schepenen nogal eens hetzij door de vorst hetzij door de opstandige stedelingen in een bepaalde richting geduwd.

### **Het schepenambt een onzekere en riskante bezigheid.**

De "meutemakers" van februari-mei 1477 die enkele specifieke eisen aan de hertogin gesteld en verkregen hadden in het nieuw privilege, hadden het ook niet erg begrepen op de bestuurders van de stad uit de voorafgaande jaren onder het bewind van Karel de Stoute.

In een vlaag van woede omdat al hun inspanningen om het Vrije als Vierde Lid van Vlaanderen geschrapt te krijgen, op het laatste ogenblik toch nog leken te mislukken werden de schepenen Gelein van Theimseke, Jacob Coolbrant, Jan de Vleeschauwer en Jan Dhondt f Jans de zondebokken. Zij waren diegenen die als gezant naar Maria gezonden waren te Gent en zij wisten van het nieuwe privilege voor het Vrije af, maar hadden dit niet meegedeeld<sup>110</sup>. Ze worden in de gevangenis opgesloten en pas na het vertrek van de Brugse militie naar Pont-d'Espierres vrijgelaten.

De poorterij en de ambachten hadden de ex-burgemeesters en tresoriers van de stad reeds op 26 maart 1477 doen aanhouden<sup>111</sup>. De vroegere magistraten waren echter weer vrijgekomen. Waarschijnlijk in de euforie die gepaard ging met het inzweren van het nieuwe privilege door Maria van Bourgondië halfweg april toen de ambachten de mobilisatie hadden opgegeven. Maar wanneer diezelfde ambachten halfweg mei opnieuw gewapend op de Grote Markt staan om een veldtocht te ondernemen tegen de Fransen worden de voormelde ex-bestuurders opnieuw gevangen gezet en begint men met de rechtspraak<sup>112</sup>. De meest prangende gevallen zijn hierboven verhaald nl. de terechtstelling van ex-burgemeester Jan Barbezaen en de open-

110 SAB, stadsrek. f 49r, f 50r; Despars N. : Chronijcke., dl.IV, p.129-130.; Custis : Jaerboeken., p. 5.

111 Despars N. : Chronijcke.,dl.IV p.126-127.

112 Despars N. : Chronijcke,dl.IV p.126-127, p.138-139.; Zie ook : Excellente cron. : f 185v-186r; Het boeck., p.2.

bare foltering en veroordeling van drie andere ex-burgemeesters. Vooraleer echt te vertrekken krijgen de ambachten de garantie dat ook de andere ex-burgemeesters en tesoriers zullen gevonnist worden in tegenwoordigheid van de hoofdmannen en dekens. Zij werden inderdaad tot opmerkelijk zware financiële boeten veroordeeld. De burgemeesters en tesoriers die gevangen werden oefenden hun functie uit vanaf het jaar 1471. Mits het artikel de schepenen als onderwerp heeft zullen we alleen de burgemeesters van schepenen die werden opgesloten en veroordeeld hier behandelen.

Zeghin de Baenst werd burgemeester van schepen op 2 september 1471 maar in de loop van zijn ambtstermijn is hij gestorven<sup>113</sup>. Ook hij had zich verrijkt ten koste van de stad was het oordeel van de schepenen, hoofdmannen en dekens. De financiële restitutie werd verhaald op zijn erfgenamen nl. op Jan de Baenst, heer van Lembeke zijn zoon en op Karel van Halewijn, de heer van Uitkerke die met zijn enige dochter gehuwd was. Zij dienden elk 115 £ te betalen. Jan de Baenst heeft dit bedrag onmiddellijk betaald maar Karel van Halewijn niet<sup>114</sup>.

Jacop vande Vagheviere nam als burgemeester van schepenen de plaats in van de overleden Zeghin de Baenst voor de rest van de termijn<sup>115</sup>. Hij wordt samen met Jan Breydel burgemeester van de courpse in dat jaar, tot een boete van 230 £ veroordeeld. Zij hebben niet onmiddellijk betaald<sup>116</sup>.

Maarten Lem wordt in 1472-73 burgemeester van schepenen<sup>117</sup>. Hij is veroordeeld tot het betalen van 250 £ en hij heeft dit meteen gedaan. Toch is hij de enige ex-burgemeester die bij de controle van de rekening 1476-77 door de commissarissen en stedelijke verantwoordelijken komt protesteren tegen zijn veroordeling<sup>118</sup>.

Mer Jan de Baenst, de heer van Sint-Joris, was burgemeester van schepenen in 1470-71 en 1473-74<sup>119</sup>. Zoals hierboven beschreven werd hij publiekelijk gefolterd en veroordeeld. Hij moet maar liefst 1705 £ 13s 4 d gr boete betalen. Hij betaalt onmiddellijk 100 £ gr die nog in het lopende jaar 1476-77 geboekt worden<sup>120</sup>. Op 4 oktober is hij nog altijd in de gevangenis<sup>121</sup>.

113 SAB, wetsvern. f 21r.

114 SAB, stadsrek. 1476-77 f 34v.

115 SAB, wetsvern. f 26r.

116 SAB, stadsrek., 1476-77 f 34v.

116 SAB, wetsvern. f 33v.

118 SAB, stadsrek., 1476-77 34v.

119 SAB, wetsvern. f 18r, f 43r.

120 SAB, stadsrek., 1476-77, f 35r.

121 SAB, Groenenboek onghecotteert f 293r.

Jan Barbesaen was burgemeester van schepenen in 1474-75<sup>122</sup>. Zijn veroordeling tot de dood door onthoofding werd hierboven uitvoerig beschreven. Eigenaardig is dat er geen financiële straf werd uitgesproken.

Meester Pauwels van Overtvelt is in 1475-76 burgemeester van schepenen<sup>123</sup>. Na zijn openbare foltering en vernedering werd hij veroordeeld tot betaling van 200 £ gr. Hij heeft onmiddellijk betaald zodat het bedrag nog in het lopende boekjaar 1476-77 ingeschreven staat als ontvangst<sup>124</sup>.

De revolte van de Brugse ambachten begin 1477 had geresulteerd in een reeks beperkingen van de hertogelijke macht bij de aanstelling van het stadsbestuur én de onderwerping van het Vrije aan het Brugse gezag.

De invloed van de ambachten is in die eerste jaren nadrukkelijk aanwezig zowel in het schepencollege als in de besluitvorming.

Vanaf 1478 valt er reeds een reactie waar te nemen.

De ondervraging en de processen van die ex-burgemeesters en tressoers hadden duidelijk aan het licht gebracht dat zij inderdaad stadsgelden hadden onttreemd. Daarom dat de opstandige poorters en ambachtslieden de emolumenten van de burgemeesters en schepenen zowel in geld als vergoedingen in natura, drastisch hadden teruggeschroefd. De maatregelen waren zo draconisch geweest dat reeds in september 1478 het schepencollege zijn beklag deed bij de commissarissen van de hertogin<sup>125</sup>. Zij voerden aan dat de vergoeding voor het ambt zo gering was dat men nog moeilijk mensen zou kunnen vinden die schepenen wilden worden, als er niets aan gedaan werd. De commissarissen werken samen met de hoofdmannen en dekenen een regeling uit in de richting van een herstel van de vroegere toestand.

De vergoeding voor de burgemeesters bestond uit een som geld, vrijstelling van accijns op bier en wijn, een persoonlijke lijfwacht (scadebelettere), ambtskledij zowel voor de zomer als voor de winter, kruiden, was voor verlichting, een eigen knecht op stadskosten en bij bepaalde gelegenheden zitpenningen. In de regeringstijd van Karel de Stoute zou dit volgens de klagers begroot zijn op een totale som van 100 £ gr voor de beide burgemeesters samen. Omdat in februari-mei 1477 de animositeit van de ambachten zich vooral richtte tegen de frauduleuze praktijken van vroegere burgemeesters, hadden zij de

122 SAB, wetsvern. f 51v.

123 SAB, wetsvern. f 60v.

124 SAB, stadsrek., 1476-77 f 35r.

125 SAB, stadsrek., 1477-1478 f 162r-v.

totale vergoeding voor de burgemeesters verminderd tot 10 £ gr of 5 £ gr elk, wat zo ongeveer neerkwam op een jaar inkomen van een ambachtsman. In september 1478 zijn de hoofdmannen en dekens, die zelf potentiële burgemeesters en schepenen zijn, alweer bereid een bedrag van 50 £ gr of 25 £ gr per burgemeester uit te betalen, met daar bovenop nog dubbele ambtskledij en de gratis wijn bij de zittingen. Dit is opnieuw een aanwijzing dat niet alle eisen van de revolte van februari-mei 1477 op de volle steun konden rekenen van de hoofdmannen en dekens.

Als de burgemeester uit hoofde van zijn functie een missie voerde dan werd daarvoor per dag een forfaitair bedrag uitbetaald nl. 4 s 2 d gr wanneer de burgemeester binnen Vlaanderen bleef en 5 s gr voor een verblijf buiten het graafschap. Na februari-mei 1477 werd dit verminderd tot een vergoeding van 3 s 4 d gr binnen of buiten het graafschap maakte geen verschil meer. Dit betekende dus naargelang de opdracht binnen of buiten Vlaanderen lag een vermindering van 20% respectievelijk een derde. Dat men in september 1478 een inhaalbeweging maakt op alle terreinen t.o.v. de reactie van februari-mei 1477 komt misschien het duidelijkst tot uiting in de aanpassing van wat men noemt het 'rijdegeld'. De burgemeesters krijgen voortaan voor een buitenstedelijk verblijf maar binnen het graafschap 8 s gr per dag en als de opdracht buiten Vlaanderen voert wordt zelfs 10 s gr per dag uitbetaald. Dus niet enkel herstel maar zelfs een stevige verhoging.

Ook de vergoeding voor het ambt van schepenen was vanaf 19 april 1477 aangepast naar beneden. Een schepen kreeg normaal zitpenningen, voor het winter- en zomerseizoen ambtskledij en vrij wijn. De inperking bestaat erin dat de schepenen niet langer vrij wijn krijgen en dat er ook bezuinigd wordt op de ambtskledij. De nieuwe regeling van september 1478 herstelt de vergoeding voor de schepenen. De schepenen die speciaal zitting hielden om de wezengoederen te berechten ontvingen per jaar daarvoor extra 2 £ gr<sup>126</sup>.

Als de schepenen op missie gestuurd werden buiten de stad dan ontvingen zij een forfaitaire vergoeding van 3 s 2 d gr per dag als ze binnen het graafschap bleven, voerde de tocht buiten Vlaanderen dan bedroeg het 'rijdegeld' 5 s gr per dag.

De vergoeding en de voordelen in natura voor de schepenen waren na februari-mei 1477 minder sterk naar beneden gedrukt dan bij de burgemeesters omdat de woede wegens fraude zich op dat ogenblik vooral tegen deze laatsten keerde.

126 Zie noot 74.

Vanaf het nieuwe bestuurlijke jaar dat begint op 2 september 1481 komt er een ernstiger reactie op gang. De nieuwe burgemeester van schepenen Jacob van Gistel, heer van Dudzele en ook de burgemeester van de Courpse, Karel van Halewijn edelman en ridder, komen uit de hofadel. Samen met andere edelen uit het Brugse die tot de hofhouding behoren nl. Roeland van Halewijn de hoogbaljuw, Antoon vander Vichte de schout en Joos van Varssenaere klagen ze alle burgemeesters van schepenen aan die sinds het privilege van Maria van Bourgondië in 1477 die functie hebben uitgeoefend aan. Op 10 december 1481 na de middag nam de baljuw van Brugge mer Roeland van Haelwijn, volgens zijn zeggen op bevel van Maximiliaan, Willem Moreel<sup>127</sup> gevangen toen hij uit het stadhuis kwam. Onmiddellijk daarna arresteerde hij Jan van Riebeke<sup>128</sup> in de proosdij van Sint-Donaas waar Jan als redenaar van het Proossche aanwezig was om recht te spreken. Ze werden allebei afzonderlijk opgesloten in het steen en gedurende drie dagen op secreet gezet. Anderen die met hen samen in het stadsbestuur hadden gezeten en van de arrestatie hoorden, durfden niet meer in het openbaar te verschijnen<sup>129</sup>. Enkele dagen later stelde de procureur-generaal in naam van Maximiliaan de volgende drie personen nl. Mer Jan van Nieuwenhove f Clais<sup>130</sup>, Willem Moreel en Jan van Riebeke officieel in staat van beschuldiging. De twee laatsten waren al gearresteerd en Jan van Nieuwenhove kreeg huisarrest. Op overtreding van het gebod stond een boete van duizend kronen.

Zij worden ervan beschuldigd samen te spannen tegen Maximiliaan. Vooral de financiële aspecten worden opgerakeld. Zij zouden zich samen met de stad Gent verzet hebben tegen de financiële eisen van Maximiliaan. Zij zouden stadsgelden onecht hebben gebruikt, maar de ganse zaak wordt boven de banaliteit verheven als in de beschuldiging ook aangevoerd wordt dat Willem Moreel en Jan van Riebeke de grote aanstokers zijn geweest tot de terechtstelling van Jan Barbesaen in mei 1477. Hierdoor wordt een band gelegd tussen de aan de gang zijnde gebeurtenissen en de revolve van februari-mei 1477<sup>131</sup>.

127 Willem Moreel is burgemeester van schepenen van 2 sept. 1478-1 sept. 1479.

128 Jan van Riebeke is burgemeester van schepenen van 2 sept. 1479-1 sept. 1480.

129 Despars N., : Chronijcke.,dl.IV p.210-211; Excell. Cron. f 222 r; Custis : Jaerboecken., p. 30.

130 Jan van Nieuwenhove filius Clais is burgemeester van de courpse van 2 sept. 1478-1 sept. 1479.

131 Excell. Cron., f 222v-223r.

In diezelfde aanklacht werden ook Maarten Lem<sup>132</sup>, Jan de Keyt<sup>133</sup> en Jan de Boot<sup>134</sup> betrokken. De verdediging vraagt dat de zaak zou worden onttrokken aan de Hofraad en behandeld worden voor een gewone rechtbank. Het verzoek wordt aanvaard en zij werden weer op vrije voeten gesteld mits een waarborg van maar liefst 1000 £ gr.<sup>135</sup> Deze eerste actie van Maximiliaan wordt bruusk gestopt door het onverwachte overlijden van de hertogin op 27 maart 1482. Vanaf dat ogenblik concentreert Maximiliaan al zijn inspanningen op het verkrijgen van de voogdij over Vlaanderen. Nog voor de Staten en Leden van Vlaanderen uitsluitsel geven aan Maximiliaan over zijn voogdijschap over het graafschap, eisen de afgevaardigden van Brugge dat hij de burgemeester van schepenen Jacob van Gistel, heer van Dudzele zou afzetten en dat hij nooit meer in dienst van de aartshertog zou mogen optreden. De woede richt zich onder meer tegen Jacob van Gistel omdat hij één van de aanklagers geweest was van de vroegere burgemeesters zoals hierboven verhaald. Omdat Maximiliaan onder druk staat van de nog niet ingewilligde voogdij, geeft hij toe<sup>136</sup>.

Op 3 mei aanvaarden de Drie Leden Maximiliaan als voogd voor zijn minderjarige kinderen maar zij verbinden daar voorwaarden aan die voor Maximiliaan onaanvaardbaar zijn. De Drie Leden behouden zich het recht voor om op ieder ogenblik de voogdij weer in te trekken als Maximiliaan iets onderneemt zonder medeweten van de Drie Leden vooral omdat hij omringd is door een hofhouding waar een aantal leden de aan gang zijnde oorlog misbruiken om op alle mogelijke manieren extra belastingen op te leggen waar ze vooral zelf beter van worden<sup>137</sup>.

Maximiliaan van Oostenrijk keert zich militair tegen Vlaanderen. Iets wat in wezen neerkomt op een conflict met de Drie Leden. In Brugge worden, in een reeks zuiveringen, de aanhangers van Maximiliaan uitgeschakeld. Enkelen worden zelfs terechtgesteld, maar er is geen enkele ex-schepen onder de slachtoffers.

Na een verzet van drie jaar zwicht de stad op 23 juni 1485 voor de militaire kracht van Maximiliaan. Men sluit vrede<sup>138</sup>.

132 Maarten Lem is burgemeester van schepenen van 2 sept. 1477-1 sept. 1478 en van 2 sept. 1480-1 sept. 1481.

133 Jan de Keyt is burgemeester van schepenen van 19 april 1477-1 sept. 1477.

134 Jan de Boot is burgemeester van de courpse van 2 sept. 1479-1 sept. 1480

135 Despars N.:Chronijcke.,dl.IV p. 210-211.

136 Maximiliaan heeft een vergadering van de Staten en de Leden van Vlaanderen bijeen geroepen voor 8 april. Zie Excell. Cron. f 226r-v; Despars N.:Chronijcke dl. IV p. 217-218. Voor de verbanning zie o.m. Despars N.: Chronijcke., dl.IV, p. 218-219.

137 Blockmans : Autocratie., passim.

138 Despars N. : Chronijcke.,dl.IV, p.260-261.; Custis : Jaerboecken., p.58.

Maximiliaan verwerft de bestuurlijke voogdij over zijn minderjarige zoon Filips. Alle ballingen die vertrokken of verdreven werden uit de stad omdat ze partij gekozen hadden voor Maximiliaan mogen vrijelijk terugkomen. Naast een financieel luik in verband met te betalen oorlogsschuld worden ook enkele personen buiten de vrede gesloten omwille van de rol die ze gespeeld hebben in het verzet tegen de aartshertog. Wij beperken ons hier tot diegenen die in relatie staan tot het schepenambt. Dit zijn Willem Moreel, Jan van Riebeke, Anthuenis Labe, Francois van Bassevelde, Jan de Keyt de Oude, Lodewijc Steylin en Zegher de Roo<sup>139</sup>.

Op 5 juli 1485 werden ingevolge de voorgaande bepaling Zegher van Roode, Anthuenis Labe en Francois van Bassevelde terechtgesteld<sup>140</sup>. Op 26 augustus 1485 onderging Lodewijc Steylin ditzelfde lot<sup>141</sup>. Ook Jan de Keyt werd gevat en onthoofd<sup>142</sup>. Alleen Willem Moreel had kunnen vluchten en bleef onvindbaar.

Maximiliaan neemt de draad op die hem door het onverwachte overlijden van Maria van Bourgondië was ontglipt. Niet alleen worden notoire vijanden van de Brugse ambachten op hoge officiële ambten benoemd (Pieter Lanchals kan hiervoor zeker als type-voorbeeld dienen maar is niet de enige) maar ook wordt het Vrije opnieuw Vierde Lid van Vlaanderen<sup>143</sup>. Op 2 februari 1488 wanneer de nieuwe revolutie eigenlijk al begonnen is, maar de omvang nog niet te overzien, vaardigt Maximiliaan nog een oorkonde uit waarbij hij ook de bepalingen inzake de samenstelling van de schepenbank uit het privilege door Maria van Bourgondië in 1477 geschonken, herroept<sup>144</sup>. Hiermee is de cirkel gesloten en zijn de ambachten weer naar af. De geweldige uitbarsting van ongenoegen en volkswoede begin februari 1488 met de gevangenneming van Maximiliaan zelf en onder meer de terechtstelling van Pieter Lanchals is reeds het onderwerp geweest van menige studies. Wij kunnen onze aandacht volledig concentreren op wat met de schepenen gebeurt.

Op 2 maart 1488 stelde het nieuwe stadsbestuur een controle in naar de rekening van het schepencollege dat op 12 februari vervangen was. De onregelmatigheden in die rekening waren zo talrijk dat niet alleen de schepenen die afgezet waren in de gevangenis moesten blijven maar dat ook alle schepenen die sinds juni 1485, dus sinds dat

139 SAB, cartularium Groenenboek B, f 41r-v, 42r.

140 Custis : Jaerboecken. p.61-62.

141 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p.265-266.; Custis : Jaerboecken., p.63-64.

142 Custis : Jaerboecken., p.66-67.

143 Custis : Jaerboecken., p. 62-63.

144 SAB, politieke oorkonde nr 1228. Zie ook : Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl. VI, p. 287.

Maximiliaan de voorgedij over Vlaanderen had opgenomen, het ambt hadden uitgeoefend, werden gearresteerd<sup>145</sup>.

Zij worden in maart 1488 toch vrijgelaten op voorwaarde dat iemand met lijf en bezit waarborg staat voor hun aanwezigheid in de stad<sup>146</sup>. Zij mogen ook niet meer zetelen in de wet noch een ander stadsambt uitoefenen. Sterker nog, zij mogen geen enkele vergadering noch stedelijk overleg bijwonen binnen de eerste zes jaar<sup>147</sup>.

Vooraf de burgemeesters van schepenen ridder Joos van Varsenare, ridder Jacob van Gistel, heer van Dudzele en Willem Houtmarc liggen onder vuur. Zo zou de heer van Dudzele maar liefst 3900 £ gr uit de stadskas hebben ontvangen zonder daar rekeningschap van af te leggen<sup>148</sup>. Jacob van Gistel, heer van Dudzele werd in het openbaar ondervraagd en schuldig bevonden aan een ganse reeks aanklachten. Hij werd onthoofd<sup>149</sup>.

Na de vrijlating van Maximiliaan houdt deze laatste zich helemaal niet aan overeenkomsten en herbegint de oorlog met de Leden van Vlaanderen. De ontevredenheid blijft groot, maar Brugge is duidelijk aan het einde van zijn krachten. Op 8 november 1489 wordt bij hallegebod bekend gemaakt dat er tussen de Drie Leden en Maximiliaan een vredesovereenkomst gesloten is, die door de bemiddeling van de Franse koning tot stand was gekomen. De vreugde is zo groot dat de ganse stad feest viert en er vanaf de halle geld uitgestrooid werd<sup>150</sup>.

Op het einde van januari 1490 deden de wethouders van Brugge een knieval voor hertog Albrecht van Saksen die de stad in bezit nam in naam van Maximiliaan van Oostenrijk<sup>151</sup>. Vanaf dat ogenblik beginnen de onderhandelingen tussen de hertog en de stad. De hertog wil dat in Brugge, zoals trouwens in de andere gewesten, de waarde van de munt met 2/3 verminderd wordt. De stad vindt dit een te drastische ingreep en de onderhandelingen blijven aanslepen. Begin april 1490 komt het tot een breekpunt. De hertog houdt vast aan zijn devaluatie-eis en de stad, in casu de vergadering van poorters en ambachten, wil niet verder gaan dan de helft<sup>152</sup>. De vijandelijkheden worden

145 Excell. Cron., f 230v.; Despars N. : Cronijcke., dl.IV, p. 340.; Custis : Jaerboecken., p.124-125.

146 SAB, Civ. Sent. nr 165, 1487-88 f 95v; zie ook Gilliodts-Van Severen L. : Inventaire., dl VI, p.297-298.; Custis : Jaerboecken., p.134.

147 SAB, presentwijnen 1488-1489 f 9v.

148 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p.371.; Custis : Jaerboecken., p.126.

149 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p. 385-386.; Custis : Jaerboecken., p.138.

150 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p.445-446.; Blockmans : Volksvertegenwoordiging., p. 327. De vrede van Montils-lez-Tours (1489) ontkent officieel de privilegiën van 1477.

151 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p. 448.

152 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p.452.

hervat, maar na de uitputtende reeks confrontaties uit het verleden is het Brugse bobijntje af. De stad is financieel en mentaal oorlogsmoe. De vrede van Damme, gesloten op 29 november 1490 betekent voor Brugge het definitieve einde van het verzet tegen Maximiliaan. De voorwaarden die Maximiliaan van Oostenrijk oplegt zijn zeer streng. Naast exorbitant hoge financiële eisen moet de stad ook instemmen met een lijst van 60 burgers opgesteld door de graaf van Nassau, de vertegenwoordiger van Maximiliaan "...om zijne gheliefte daer mede te doene...". Maximiliaan sluit wel vrede met de stad, maar niet met alle inwoners<sup>153</sup>. Onder diegenen die buiten de vrede worden gehouden, zijn er opnieuw die in de drie "wetten", tussen 12 februari 1488 en 2 september 1489 inbegrepen, schepen zijn geweest. Van de 35 verschillende personen die schepen zijn geweest, worden er 7 buiten de vrede gesloten. Wanneer we de ganse periode overzien vanaf 19 april 1477 tot en met 2 september 1489, dan zijn er 16 wetsvernieuwingen geweest<sup>154</sup>. Er zijn in totaal 126 verschillende personen schepen geweest. Omwille van hun schepen zijn werden er 51 of 40,47 % gevangengenomen en daarvan werden er meerder gefolterd en terechtgesteld. We mogen dus wel zeggen dat in die periode het ambt van schepen een onzekere en riskante bezigheid is.

## Eindconclusie.

De Brugse bevolking georganiseerd in de poorterij en de ambachten had ervaren dat de willekeurige aanstelling van schepenen door de soeverein tot allerlei wantoestanden leidde. Daarom werd bij de eerste gelegenheid die zich voordeed de keuze van de schepenen aan vaste regels gebonden. De schepenbank, onder druk van de opstandige stemming in de stad, raadpleegt in de eerste jaren vrijwel systematisch de hoofdmannen en de dekens die op hun beurt de goedkeuring en instemming van hun achterban invoeren. Maximiliaan van Oostenrijk, mede door zijn grote financiële noden, probeerde reeds van omstreeks 1480 opnieuw meer invloed op het stedelijk bestuur te krijgen. Dit streven werd onderbroken door de dood van Maria van Bourgondië en door de erop volgende oorlog om het regentschap over Vlaanderen. Vanaf de overwinning in die oorlog, dus vanaf de wetsvernieuwing van 30 juni 1485, beginnen de

153 Despars N. : Chronijcke., dl.IV., p. 487-489.

154 De wetsvernieuwingen zijn opgetekend in SAB, Register van de wetsvernieuwingen 1468-1501. De wetsvernieuwing van 2 september 1489 ontbreekt in dit register. Daarvoor hebben we handschrift nr 445 dl.I, f 151 r geconsulteerd dat zich in de stadsbibliotheek te Brugge bevindt.

Maximiliaan-gezinde schepenen, opnieuw het besloten overleg met de hoofdmannen en dekens te hanteren en worden de gewone leden van de poorterij en van de ambachten zoveel mogelijk buiten de besluitvorming gehouden. De absolute greep naar de macht van de leden van de poorterij en van de ambachten gebeurt tijdens de eerste helft van 1488, wanneer een beslissing door die achterban genomen automatisch het beslissingsrecht van de schepenen te boven gaat en omgekeerd, waarbij elke deliberatie van de schepenbank permanent onder toezicht staat van de afgevaardigden van de poorterij en de ambachten.

De militaire nederlaag gepaard met een totale ontredding van de stad, waarbij uithongering één van de gebruikte middelen wordt, heeft ervoor gezorgd dat die buitengewone machtspositie van de poorterij en de ambachten slechts een tijdelijk karakter heeft gehad. In de door ons behandelde periode was het schepenambt zeker geen baantje dat men omwille van de stabiliteit en zekerheid moest nastreven. Immers voor 4 op 10 onder hen, leidde het schepenambt in die tijd naar gevangenschap en voor enkelen zelfs naar het schavot.